

1

למלא שבתות וימים טובים

שמיט דברים כט ל נצבים

אונקלוס

לעשות את כל דברי התורה הזאת:

למעבד ית כל פתגמי אוריתא
הרא: א ויהי ארי ויתון עלך כל
פתגמיא האלין ברכן ויאמין די

רביעי שני בשקן מחוברין ל א והיה כייבאו
עליך כל דברי האלה הברכה

לקט בהיר

רש"י

תאמרו מה צדינו לעשות? אלה מעשים את הרצים
על הכרוי היחיד שנאמר (י"ג) פן יש צכס איש וגו'
ואחר כך (כ"ג) וראו את מכות הארץ הכוא, והלא
אין אדם יודע צמטמוניו* של חצירו, אין אני מעשים
מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולצנינו לצער הרע
מקרבנו ואם לא נעשה דין צכס ועושה* את הרצים
- נקוד על לנו ולצנינו* לדרוש שאף על הנגלות לא
ענש את הרצים עד שעברו את הירדן (י"ג) משקצלו
ש"י * טמטמוני - טמטמוני * דין בו יעשו - יעשו הרצים * ועל עין שבעה

אור החיים

כאן קבלו עליהם ועל זרעם אחריהם כמו שהתנה
משה צפסוק ולא אחכס וגו' כמו שפירשונו:
2) **א. והיה** כי יבואו עליך כל הדברים וגו'.
לריך לדעת למה הושרך לומר כל
הדברים האלה ולא הספיק באומרו כי יבואו עליך
הצרכה והקללה אשר נתתי לפניך^(י"ג), ואולי שיכוון
על דרך אומרו ז"ל צמטת צרכות (כ"ד). חייב
אדם לצרך על הרעה כשם שהוא מצרך על הטובה,
וכעמידוה צגמרח (שם ס"ג) לקבל הרעה צשמחה
כדרך ששמה על הטובה^(כ"ה), והוא אומרו והיה
שהוא לשון שמחה כי יבואו עליך כל הדברים
תקבלם צשמחה צהשואה יחד הצרכה והקללה,
ואם היה אומר כי יבואו עליך הצרכה והקללה
אשר נתתי לפניך היה נשמע הכחוצ על זה הדרך
והיה שהיא השמחה כי יבואו עליך הצרכה, ותיצת

אור בהיר

עד עולם מאן דכר שמיא. (נד) פי' זה ודאי שלא די לומר הצרכה והקללה, שרואה לניין צציה צצכה וקללה מדבר, והוא מה שאמר
צצפשה זו וצצפשה תבוא, אבל למה לניין אוחו צ' פעמים, א' כל הדברים האלה, וצ' אשר נתתי לפניך. (נד) שעל ידי הרעה
תתמרק עוטמיו והוכשר לרעק צצלקים חיים. (נד) על כן הקדים לומר כל הדברים האלה שכלל צו גס הקללה, וצצכרת אס כן לומר
שהשמחה חוזר גס על הקללה. (נד) שלפי דרך הא' צצמטנו מינח שהוצרך לומר כל הדברים האלה, אבל מאחר שאמר זאת למה עוד
סימן צ' אשר נתתי לפניך לניין צציה צצכה וקללה מדבר. (נד) ויהיה פירושו כל הדברים האלה על הצרכות האלה.

אונקלוס

דברים ל נצבים

והקללה אשר נתתי לפניך והשבת
אל לבך בכל התגוים אשר הדיחתך
יהוה אלהיך שמה: א ושב עדיהוה
אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי
מצוה תיום אתה ובניך בכל לבבך
ובכל נפשך: ג ושב יהוה אלהיך את
שבותך ורחמך ושב וקבעך מכל

יהבית קרמך ותתוב ללךך ככל
עמטמא די אנלך * אלקהך לתמן:
ב ותתוב לרחתמא דין אלקהך
ותקבע למימרה ככל די אנא
מפקדך יומא דין את ובניך ככל
לךך ובכל נפשך: ג ויתוב *
אלקהך ית שבי צצוקך וירחם עלךך

רש"י

לקט בהיר

עליהם את השבעה צבר גרזים וצבר עיבל ונעשו
ערבים זה לזה (כ"ג) (י"ג): (ג) **ושב** ה' אלדיך את
שבותך. היה לו לכחוצ והשיב את שבותך* רצותינו
למדו מכלן כצככול שהשכינה שרויה עם ישראל
צצרת גלותם וכשנגאלים הקציב גאלוה לעלמו*
שהוא ישוב עמהם^(כ"ג) (נגילה כ"ג), ועוד יש לומר שגדול
שנינו נוסחאות * בעמנו

אור החיים

והצרכה לשון יחיד, כי הצרכה דברים טובים נכללו
צצצרכה^(כ"ג):
הברכה והקללה^(כ"ג) פירוש לא מצעיא צעוד
הטובה עליהם אס הרשעו וחזרו
צצשוצבה^(כ"ג) שיהיו מרוזים אל ה', אלא אפילו אחר
צצמאסו צעויה ה' ושלח צס חרון אפו והדיחם מעל
פניו זלנד הצרה אשר תסוצבם חוזרים צצשוצבה
כאומרו והשבות וגו' צכל הגוים אף על פי כן ישיב
ה' שצוחס, ויש להעיר למה הושרך לומר הצרכה
כיון שצצר הסוצב הצשוצבה הוא מורא הקללה לא
היה לו לומר אלא כי יבא עליך הקללה^(כ"ג), ונראה
כי צא להעיר דבר שבו ישוב אל לבו לצוב צצשוצבה,

אור בהיר

ב) וצצרכה אחת מהקצ"ה יוכל לצא עליו כל הצרכות הנמצאות בעולם. (ס) מה ענין צצכה וקללה לכאן, העיקר צצא להשמיענו
צצפרשה זו הוא ענין הצשוצבה, שגס אחר שיתעל אס ישוב ה' מקבלו. (סא) שזה צשוצבה מעולה, צצמטמור מעלמו צלי יסורין
והכרת. (סב) והחלוקה ראשונה נשמע מכה כל שכן. (סג) ולא אמר מה ישוב אל לבו. (סד) פי' כי מיצת לצבך הוא לשון
רבים, ועמה צ' הלצבות טועים, וצריך לענות צשוצבה צין לצד ימין צין לצד שמאל. (סה) ולכאורה אין לצבר זה שמה, שהיל"ל צצצך
הגוים. (סו) ויהיה הפירוש צ"ת של צכל עם, כלומר יבא צצשוצבה אל לבו עם טענת כל הגוים, כלומר אשר הדיחך צכל הגוים, לא

יִפְתָּר מַעֲיָנִי: טו כִּי הוּא בֵּין אַחִים יִפְרִיא
 יָבֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמְדָּבָר עֲלֶיהָ
 וַיְבֹשׂ מְקוֹרוֹ וַיַּחֲרַב מַעֲיָנוֹ הוּא יִשְׁפֹּה
 עֲלֵיהֶן מִלֶּךְ תַּקְוָה כְּרוּחַ קְדוּמָא כְּמִימְרָא דְיָ מְאוּרַח מְדָבְרָא יִסַּק וַיַּחֲרַב בֵּית גְּזוּזְהִי

רש"י

(טו) כי הוא בין אחים יפריא. תרגם יונתן ארי
 אינו מתקריין ענין ועובדין מקלקלין אסגילאו. אחים
 לשון דבר רע, כמו אם עשויה לבק (יחזקאל כג),
 ואמר אם אל כל תועבות (שם ו יא): יפריא. לשון
 פורה ראש ולענה (דברים כט ז). ואני אומר אחים
 לשון ומרענה בלתי (בראשית מא ג), בין אחים יפריא
 מפריח ומומח בלתי, בין אחים בין הגדל בפלגי מים

מצודת דוד

(טו) כי הוא. כי מתחילה היה אפרים מגדל פרי בין
 האחים, רוצה לומר שהיה גדול וחשוב בין האחים,
 כמו שנאמר (בראשית מח יט) ואולם אחיו הקטן יגדל
 ממנו: יבוא קדים. עתה משחטא בעגלי הזהב יבוא
 רוח קדים, רוח חזק הבא מה, העולה מן המדבר שאין
 שם דבר לעכב חזק נשיבת הרוח, והרוח הזה יבש
 המקור ויחרב המעיין. ועל שאמר דבריו במשל ירש לומר
 הוא, רוצה לומר הרוח הזה, והוא אשר, ישלול
 האוצר של כל כלי חמדה:

רד"ק

(טו) כי הוא. כי אפרים היה מפריא בין אחים, עד
 שלא עשה העגלים היה הולך וגדל ופורה בין אחיו,
 כמו שאמר יעקב עליו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו
 וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מח ט). ועתה שחטא
 יבא קדים רוח ה' והוא מלך אשר. והמשילו לקדים
 שהוא רוח מזרחית, כי ארץ אשר מזרחית לארץ
 ישראל. ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה. ואמר
 רוח ה', להגדיל הרוח ולחזקו, כמו כהררי אל (תהלים
 לו ז), שלהבת יה (שהש"ח ח ז). ואמר גם כן רוח ה',
 לפי שהאל יתברך העיר את רוחו לבא על ישראל,
 וכן אמר (דהיי"א ה כו) ויער אלהי ישראל את רוח
 פול מלך אשר ואת רוח פלנר מלך אשר וגו', וכן

מדרשי חז"ל

במתניתא תנא כל שאין מכיר משפתחו ושכטו נפנה לשם,
 אמר רבא: והיא עמוקה משאול, שנא' מיד שאול אפרם ממות
 אגאלם ואילו פסול דידהו לית להו תקנתא. (יבמות ז.).
 (טו) כי הוא בין אחים יפריא וגו'. אמר רבא הכי
 אמר רב: אשה מפלת בו (ברוח מזרחית), ושמואל
 אמר: אפילו מרגלית שבים מרקבת בו, ורבי יוחנן אמר:
 אפילו שכבת זרע שבמעיי אשה מטרחת בו, אמר רב

וַיִּצְדִי קָרִית מְלֻכּוּתֶיהָ
 הוּא יְבוֹז אוֹצְרֵין כָּל
 כְּנֵי חֲמֻדָּתָא: א תחוב
 שְׁמֵרוֹן אַרְי סְרִיבַת עַל
 מִימְרָא אֱלֹהָא בְּחַרְבָּא
 יִתְקַלְלוּ וְעוֹלְמָהוֹן
 יִתְפָּרֵן וּמַעֲדֵיתְהוֹן וַיִּבְעֵנוּ: כ תחוב יִשְׂרָאֵל לְדַחֲלָתָא דְיָ אֱלֹהֵךְ אַרְי אֲתַקְלָתָא בְּחוּבְךָ:

רש"י

(ח) תאשם שומרון. מעתה תגלה אשמתם:
 הריותיו. נשים מעזרות שנמכרה: (ג) שובה
 ישראל. שנאמר יהודה, פן יקרה אחסם כשומרון,
 לכן נסמכו העניינים, משל למלך שמרדה עליו
 מדינה, שלם המלך פולימרכוס ואמר להכריעה, היה

מצודת ציון

(א) תאשם. מלשון שממון: מרתה. מלשון מרי ומרד:
 עוֹלָאִיהֶם. קטניהם: ירוּמָשׁוֹ. ענין בקיעה. כמו ועלליהם
 תרטש (מ"ג יז): והריותיו. הנשים ההרות:
 (א) תאשם שומרון. היתה שממה כי מרדה באלהיה:
 עוֹלָאִיהֶם. קטניהם יתבקעו על ידי הגוים, וגם
 הנשים ההרות יתבקעו כרסם להוציא הולדות:
 (ב) שובה ישראל. לכן שובה ישראל וגו', כי בעבור
 עוונך בא לך מכשול הצרה הזאת:

רד"ק

חמדה: (א) תאשם. האלף בשורא לבר, והוא ענין
 שממה. וכן ויאשמו יושבי בה (ישעיה כד ח). וזכר שומרון
 כי הוא ראש ממלכת אפרים, וכן אמר וראש אפרים
 שומרון (שם ז ט), והיא נלכדה אחרונה שבארץ ישראל:
 כי מרתה באלהיה. כי היא החזיקה בעבודת
 העגלים, כי אם היו המלכים טובים היו מחזירים
 ישראל למוטב: ירמָשׁוֹ. דרך אכזריות להפיל הקטנים

מדרשי חז"ל

סיכתא בדפנא רפיא, רב אחא בר יעקב אמר: אפילו קניא
 בכופתא רפיא. (גיטין לא:).
 (ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. גדולה תשובה
 שזדונות נעשות לו כשגגות, שנא' שובה ישראל עד ה'
 אלהיך כי כשלת בעונך. הא עון מויד הוא וקא קרי ליה
 מכשול. (יומא פו:).
 שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך. כל
 הנביאים שהבו את ישראל הכנסו בנפילה, ירמיה אמר:
 ידחו ונפלו בה, עמוס אמר נפלה לא תוסיף, אבל הושע
 עשה אותם מתוקלת שנא' כי כשלת בעונך וכו'. רבי

נושאי הפרק

- (א) גילוי אשמת שומרון וענשה.
- (בד) הפניה לעם לשוב אל ה' בהודאת דברים ולבטוח בו.
- (היח) קבלת התשובה, והתנהגות ה' בחסד נפלא על ישראל.
- (ט) חרסת אפרים וקבלת תשובתו.
- (י) פניה כללית להתבונן בדרך הנכונה.

2

עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כִשְׁלֶתָ בַּעֲוֹנֶיךָ: ג קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱמָרוּ אֲלֵינוּ כֹּל־תִּשְׂא עֵוֹן וְקָח־טוֹב וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ: ד אֲשׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל־סוֹם מִתְקַבְּלִין גְּדָמָךְ פְּתוּרִין לְרַעְוָא עַל מִדְּבָחָא: ד מַלְכֵי אֲתוּר לֹא יִפְרָקֵנָא עַל רַכְבֵי סוּסָן

רש"י

ישראל נשטם (נמדנז כה): עד ה' אלהיך. מני נשם רבי מאיר, שונה ישראל בעוד שהוא ה' צדקה הרחמים, ואם לאו אלהיך, מדם הדין, עד ללא יתענד סניגוריא קטיגוריא: כי בשעת. זאל לך משלום בעד עוונך: (ג) כל תשא עון. כל עוונותינו קלם: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. דבר אחר, מעט מעשים טובים שצדינו קם צידך וספטנו

מצודת דוד

(ג) קחו עמכם דברים. איני שואל מכם זבחים ועולות, אלא קחו עמכם דברים שתתורו לפניו, ובוהו תשובו אל ה': כל תשא עון. הוא הפוך כל עון תשא. רוצה לומר אימרו בתפילה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב תמורתו, כלומר מעשה הטוב

רד"ק

שנאמר עד ה' אלהיך: (ג) קחו עמכם דברים. איני שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב לא עולות, אלא דברים טובים שתתורו בהם עונותיכם, ושבו אל ה' בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד, או פירושו אחר שתשובו תתורו לפניו: ואמרו אליו. כלומר אמרו לפניו כדברים האלה וכיוצא בהם: כל תשא עון. כל עון תשא, והוא הפוך, כמו מקום שם קבר (יחזקאל לט ד) שהוא כמו מקום קבר שם. או פירושו לכל תשא עון: וקח טוב. וקח דבר טוב, או לב טוב: ונשלמה פרים שפתינו. במקום פרים נשלמה לפניך וידוי

מדרשי חז"ל

מן העולם, שני' הסירותי את לב האבן מבשרכם. (ילקו"ש).
 ג' קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וגו'. רבי יהודה אמר: כדברים פתיח אותו כסני שני' ויפתוהו בפיהם, רבי נחמיה אמר: קחו עמכם קראים טובים, דרשנים טובים, כגון לוי בר סיס וחבריו. רבי לוי בר סיס באו גייסות לעירו, ונטל ס' ועלה להאש הגג וכו'. אמרו אליו כל תשא עון, רבי יודן אמר: כל תשא, ועונותינו לא תשא. רבי נחמיה אמר: כל תשא כולהן שבוך, ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא. וקח טוב, רבי נתן ורבי אחא בשם רבי סימון גימטריא ידיה וקח טוב וקח נפש, אמרו ישראל הרי חלבו דמנו ונפשותינו, יהי רצון מלפניך שתהא כפרה עלינו. ונשלמה פרים שפתינו, א"ר אבהו: מי משלם אותם פרים שהיינו מקריבים לפניך. שפתיים שאנו מתפללין לפניך. (שם).
 קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וגו'. בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם מקניט את חבריו בדברים, ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו, וא"ת מתפייס הימנו, ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים. אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר,

לֹא נִתְרַחֵץ וְלֹא נֵאמַר עוֹד אֱלֹהֵינָא לְעוֹבְרֵי יְדָנָא דְמִן גְּדָמָךְ אֲתִרְחַם עַל אֲבָהֶתָנָא בְּדִּי הוּוּ בְּמִצְרִים הָא בְּתַמְיָן: ה אֲרַפָּא מְשׁוֹבְתָם אַהֲבָם נְדָבָה כִּי שָׁב אֲפִי מִמְּנוּ: ו אֲהִיָּה כְּפָל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בְּתִיבְתָהוֹן אֲרַחֲמֵנּוּ כְּדִי יִתּוּבוּן בְּנִדְבָא אַרְי תֵּב רִוְגֵי מִנְהוֹן: ו יְהִי מִימְרֵי כְּטִלָּא לְיִשְׂרָאֵל

רש"י

עורת מנרים שהיו שולחים להם סוסים, כמו שאמרו לישעיה (ל טו) לא כי על סוס ננוס [וגו'] ועל קל נרכז: ולא נאמר עוד למעשה ידינו. שהם אלהינו: אשר בך. לנך מהיה מקומינו המרמס

מצודת ציון

(ה) משובתם. ענין מרידה והליכה בדרך הלב. כמו שובו בנים שובבים (יחמיה ג ד):

מצודת דוד

במלחמה: ולא נאמר עוד אלהינו וגו'. רוצה לומר הפסל הנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה: אשר בך. רוצה לומר כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים וחמלה, עם כי תשש כוחו להתחזק מעצמו: (ה) ארפא משובתם. כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב ומרדו כי: אהבם נדבה. ואז אהב אותם כנודת לבי אף שאינם ראויים אל אהבה, כי הורדו די להסיר האיבה ולא להביא אהבה: כי שב אפי ממנו. ותשאר אם כן האהבה הראשונה: (ו) אהיה כפל לישראל. רוצה לומר לא תפסוק אהבתי מהם, כמו שאין הטל נעצר מעולם: יפרח כשושנה. יעלה פרחים נאים כשושנה, ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון:

רד"ק

אשור להושיענו, לא נעשה עוד זה: ולא נאמר עוד. מבואר הוא: אשר בך ירוחם יתום. כי ידענו כי בן לבדך ירוחם היתום, ומי שאין בו כח אתה תתן בו כח ותצילהו, וכן תעשה לנו: (ה) ארפא משובתם. ואם אתם תעשו כן, הוא יענה אתכם אעלה ארוכה ומרפא למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה: אהבם נדבה. אהבם אהבת נדבה מלב טוב, כי אפי שהיה לי עליו שב ממנו, כיון שהוא שב בתשובה אלי. ואומר לשון רבים על דרך פרט

מדרשי חז"ל

מתפייס ממנו בדברים, שני' קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחוק לו טובה, שנאמר וקח טוב. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב פרים שני' ונשלמה פרים שפתינו. שמא תאמר פרי חובה, תלמדו לומר ארפא משובתם אהבם נדבה. תניא: היה רבי מאיר אומר: גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, שני' ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו, מהם לא נאמר אלא ממנו. (יומא פו:).
 (ו) אהיה כפל לישראל. כשם שאין הטל מויק לכל בריה, כך צדיקים עתידים לשבוע מזיו השכינה ואינם ניווקים, שני' שובע שמחות את פניך. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אתה גואלנו, אמר הקב"ה לכשתרדו במדרגה התחוננה אותה שעה אני גואל אתכם וכו'. אמר הקב"ה הכל מכם, כשושנה זו מפורחת ולבה למעלה, כך אתם כשתעשו תשובה ויהי לבבכם למעלה מכוון כשושנה הוה למעלה אני גואל אתכם, שני' אהיה כטל לישראל, אימתי, כשיפרח כשושנה. (מדרש שוחר טוב).

אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוים טובים, אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים:

מִי־י שְׂאוֹף אֶפְרַם. אִי־ר אֲלֵעֹזר לֹא הִגְלָה הַקְּבִיָּה אֶת יִשְׂרָאֵל לְכַבֵּל אֶלֶּא מִפְּנֵי שְׁעֻמֹּקָה כְּשֹׁאוֹל שְׂנֵאמֵר מִי־ד שְׂאוֹף אֶפְרַם. דִּיא מִפְּנֵי שְׁקִרֹב לְשׁוֹנֵם לְלִשׁוֹן תּוֹרָה. ר' יוֹחָנָן אָמַר שְׁשִׁלְחָם לְבֵית אִמָּם, וְהֵינְנוּ דֹאמֵר ר' אֲלֵכְסַנְדְּרִי שְׁלֵשָׁה חֲזָרוּ לְמַטְעָתָן (בְּרִמְזוֹ ר"ה). תְּנִי ר' חִיָּיא יַדַּע הַקְּבִיָּה שְׁאִין יִשְׂרָאֵל יִכּוֹלִין לְקַבֵּל גְּזוּרוֹת רוֹמִיִים עַמְד וְהִגְלָה אוֹתָם לְכַבֵּל שְׂנֵאמֵר אֱלֹהִים הַבֵּין דְּרַכָּה וְהוּא יַדַּע אֵת מְקוֹמָה (אִיּוֹב כח, כג):

כִּי הוּא בֵּין אַחִים יִפְרִיא. (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ ש). אִמְרִי רַב חֲנַן בְּר אַבָּא ד' רִחוּת מְנַשְׁכוֹת בְּכָל יוֹם וַיּוֹם וְרוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד שְׂאֲלַמְלֵא כֵן אִין הַעוֹלָם מִתְקִיִים אִפִּילוּ שַׁעָה אַחַת, וְרוּחַ דְּרוֹמִית קָשָׁה מַכְלֵן, וְאֲלַמְלֵא בֵן נֶץ מַעֲמִידָה מַחְרַבַת אֵת כָּל הַעוֹלָם כְּלוּ שְׂנֵאמֵר הַמְבַיְתָן יֵאבֵר נֶץ יִפְרוּשׁ כְּנַפְיוֹ לְתִימָן (שם לט, כו):

תְּקַל רַבְחִי וְרַב נַחְמָן בְּר יִצְחָק הוּוּ יְתִבִי חֲלִיף וְאִזִּיל רַב נַחְמָן בְּר יִעֲקֹב כִּי יְתִיב בְּגוּהֶרְקָא דְדַהֲבָא וּפְרִיס עֲלֵיהּ סַרְבְּלָא דְכַרְחָא, רַבָּא אִזִּל לְגַבְיָהּ, רַב נַחְמָן בְּר יִצְחָק לֹא אִזִּל לְגַבְיָהּ אִמֵּר דִּילְמָא מְאִינְשֵׁי דְבִי רִישׁ גְּלוּתָא נִינְהוּ רַבָּא צִרִיךְ לְהוּ אִנָּא לֹא צִרִיכְנָא לְהוּ, כַּד חֲזָא דְרַב נַחְמָן בְּר יִעֲקֹב הוּוּ אִזִּיל לְגַבְיָהּ גְּלִיא לְדַרְעִיָּה אִמֵּר שְׂדִיא נְשִׁיב, אִמֵּר רַבָּה הִכִּי אִמֵּר רַב אִשָּׁה מַפְלַת בּוּ וְשִׁמְוֵאל אִמֵּר אִפִּי מְרַגְלִית שְׁבִים מְקַרְבַת בּוּ, וְרַבִּי אִמֵּר אִפִּילוּ שְׁכַבְתָּ זֶרַע שְׁבַמְעִי אִשָּׁה מְסַרְחַת בּוּ, אִי־ר נַחְמָן בְּר יִצְחָק וְשִׁלְשַׁתָּם מְקַרָּא אֶחָד דְּרִשׁוּ כִּי הוּוּ בֵּין אַחִים יִפְרִיא יְבוּא קְדִים רוּחַ ה' מִמְּדַבֵּר עוֹלָה וְיִבּוֹשׁ מְקוֹרוֹ זֶה מְקוֹרוֹ שֶׁל אִשָּׁה, וְיִחַרֵּב מַעֲיִנוֹ זֶה שְׁכַבְתָּ זֶרַע שֶׁל אִישׁ בְּמַעֲוֵי אִשָּׁה, הוּוּ יִשְׁסָה אוֹצֵר כִּי כִּי חֲמֻדָּה זוֹ מְרַגְלִית שְׁבִים, מְאִי הִיא כִּי הוּוּ בֵּין אַחִים יִפְרִיא אִמֵּר רַבָּא אִפִּילוּ שׁוֹפְתָא בְּקוֹפִינָא דְמֵרָא רִפִּיא, רַב יוֹסֵף אִמֵּר אִפִּילוּ סִיכְתָּא בְּדוֹפְנָא רִפִּיא, רַב אַחָא בְּר יִעֲקֹב אוֹמֵר אִפִּילוּ קְנִיא בְּכּוֹפְתָא רִפִּיא:

פרק יד

תְּשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ. אִי־ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל ומי אמר רבי יוחנן הכי והא א"ר יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו

ציון המדרש עו פסחים פו, ב עו ב"ב כה, א עו גיטין לא, ב עט יומא פו, א

ברית אברהם

שְׁעֻמֹּקָה כְּשֹׁאוֹף. וַיִּפְסַם מִשָּׁם מֵהַר כְּמוֹ שֶׁהִנְטִיחָם מִיַּד שְׂאוֹל אֶפְרַם. שְׁקִרֹב לְשׁוֹנֵם לְלִשׁוֹן תּוֹרָה. וְלֹא מִשְׁכַּח תּוֹרָה מִהֵן מֵהַר. לְבֵית אִמָּן. אֲנִיחָם מֵאוֹר כְּשֵׁים יֵלֵא. הִגְלָה אוֹתָן לְבַבְלָא. שְׁאִין כְּשֵׁים אֲבוּרִים כְּשֵׁלר אִוְמוֹת. רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת עִם כָּל אֶחָד מֵהַרְוֹחוֹת. לְפִי שְׁהִיא רַכָּה וּמְמוּקָה וְלִלְלוּ כְּלֵאמֹר צִנְנוֹת וּמְמַתְקֵן. בֵּן נֶץ. מְלַחֵן הַעֲשׂוֹי כְּדִמוֹת נֶץ. מַעֲמִידוֹ. כְּנַפְיוֹ.

תְּקַל גּוּהֶרְקָא. עֵגְלָה עֲשִׂיָּה כְּשֵׁדָה וּמְנַהִיגִים זֶה שְׂרִיס. סַרְבֵּץ דְּכַרְתִּי. לְנַעַץ תַּלְתַּל דּוֹמָה לְכַרְתִּי. אִנָּא לֹא צִרִיכְנָא לְהוּ. דְּכַד נַחְמָן מַחְמִיָּה דְנִשְׁיָאָה הוּוּ כְּהַעוֹר וְהַרְעוּב. גְּלִיא רַב נַחְמָן בְּר יִעֲקֹב לְדַרְעִיָּה. וְהִימָה

והלכה מאתו וגו' ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' (ירמיה ג, א), לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור, וארשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר כי כשלת בעונך, והא עון מויד הוא וקרי ליה מכשול. איני והא אמר רשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנאמר ושוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חיה יחיה (יחזקאל יח, כז), לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. א"ר יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מתקוטט עם חברו ספק מתפייס ממנו ספק אינו מתפייס ואם תמצא לומר מתפייס ספק מתפייס בדברים ספק אינו מתפייס, אבל הקב"ה אינו כן ודאי מתפייס בדברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו א"ל ה', ולא עוד אלא שמתזיק לו טובה שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא דומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ונשלמה פרים שפתינו, ושמא תאמר פרי חובה ת"ל אוהבם נדבה. אמר"ל ה' הקב"ה לראובן מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך הושע פותח בתשובה שנאמר שובה ישראל:

תְּקַלָּא אוֹמְרִים־יָי על אליהו והושע אכזרים היו, ח"ו לא היו אכזרים, האכזרי היה מציל, אלא למה הדבר דומה לבן מלך שדנו המלך ונתחייב שרפה, מה עשה סנקתדרו [יוען] אמר למלך חבשהו בבית האסורים וירעב ואח"כ אתה שורפו והוא חשב לומר עד שתשוב חמתו, כך כשראה אליהו את ישראל טועים אחר ע"א אמר אליהו מוטב שלש שנים ברעב ולא יפלו לבאר שחת, הרי באהבה עשה אליהו כך, וכן הושע אמר תן להם רחם משכיל ושדים צומקים (הושע ט, יד), ברחמים אמר כך, משל למה"ד לאדם שנדון ונכנס כל אשר לו לטמיון [אולר המדינה], עמד אוהבו ובקש עליו רחמים ופייסו אמר המלך ובשבילך יכנסו השדות בלבד לטמיון ויהיו הקרקעות במקומן, כך הקב"ה דן את ישראל אמר כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם (שם ט, יב), אמר הושע בבקשה ממך לא כי אלא רוח יזרעו וסופתה יקצרו קמה אין לו וגו' (שם ח, ז) משהן מגדלין בניהם אתה מאבדן, א"ל הכתבתי בתורה

וית רענן

קמה אין לו וגו' משהן מגודל"ים. נממיה. פירוש אמה רואה לאנן כשיגדלו מוטב לעשות שלא יהיה להם מאות נשים ו"ש קמה אין לו כלאמרין ולא קמה עוד רוח דאפילו אקשו"י לא אקשו"י: א"ל הקב"ה הכתבתי וכו' וא"ל אישך תשוקהך. א"ל מהא האשה ממאה לאיש והאיש לא יוכל לשמש: א"ל הושע א"ב תן להם רחם משכיל. שפילו נביהם: אתם בקשו על עצמכם לכן נאמר שובה ישראל.

ד"א^ב משל לבן מלך שא"ל אביך עתיד להכותך ולחבשך בבית האסורין ולמסרך ביד העבדים ולהמיתך ברעב ובאחרונה אתה חוזר ומבקש ממנו והוא מקבלך אלא אם תשמע לי עשה אחרונה

ציון המדרש פ ברר פרק פ"ד, יט פא פס"ד פמ"ה, ג פכ שם ד

ברית אברהם

כי כשלת בעונך. יחשג שהיא שגגה. עליהם חיה יחיה. על כל מה שעשה וחף על העבירות. מתפייס ממנו. מקבל הימנו פיוסין חשג הרב לדקוק מתפייס נלשון מתפעל. ונשלמה פרים שפתינו. נמקוט פריס. נדבה. מקונלת נלשון יומר מחונה (רש"י). אמר ליה

קח"ו ע"א.

יְהוָה בְּמִבְטָחֶיךָ וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם: **ג** אֲלֵאמֹר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאֹתוֹ וְהִיתָה לְאִישׁ־אֲחֵר הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חֲנוּף תַּחֲנֹף הָאָרֶץ הֲהִיא וְאֵת זְנִית רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: **ד** שְׂאֵי־עֵינֶיךָ עַל־שָׁפִים וּרְאֵי אֵיפֹה לֹא טָעִיתָ וְאֵתְחַבֶּרְתָּ לְעַמּוּן סִגְיָאן וְתוֹכִי מִקְעֹן לְפֹלְחֵי אֱמֹר יְיָ בְּקוֹפֵי עֵינֶיךָ עַל גְּדָרַי

תרגום יונתן
חוביך על רישך ארי
רחיק רחוק
ולא תצלחין להון
א למימר הא יפטר גבר
ית אפתיה ותהי
מלותיה ותהי לגבר
אחרון האפשר דיתוב
לתה עוד הלא מחב
תחוב ארעא ההיא ואת
טעיתא ואתחברת לעממין סגיאן ותוכי מקעון לפולחי אמר יי ב קופי עיניך על גדראי

שנאמר בדברי הימים (ב כח ט): (א) לאמר הן ישלח וגו'. יש לי לומר שאין עוד אם רואיה לי כי כן דרך המשלח אם אשמו והלכה לה וגו': ואת זנית רעים

מול הקמים עליך: (א) לאמר. רוצה לומר מהראוי לאמר לישראל את זאת, הנה אם יגרש איש את אשתו, ובהיתר הלכה מאתו והיתה לאיש אחר, ואף אם לא בא עליה: הישוב. וכי יוכל בעלה הראשון לשוב עוד אליה לקחתה, אחר שמת השני או גרשה, כזאת, ותקבל גמולה משלם: ואת. אבל אתה ישראל, עם כי כעורך תחתי זנית באיסור עם אהובים רבים, רוצה לומר עם כי עבדת עכו"ם חלוקות, עם כל זה שוב אלי ואקבלך בתשובה: (ב) שאי עיניך. הרימי עיניך

רד"ק
והקב"ה בעלה, כלומר שלקחה לו לעם נחלה, והיא לו כאשה והוא לה כבעל, וכמו האשה שתונה תחת בעלה שהיא חייבת, כן ישראל שהלכו אחרי עמים רבים ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות. וזה הענין נמצא בנביאים שדברו בזה המשל, וקראו הלון וזעקה (ש"ב י ט). ויונתן תרגם ובהתח חוביך על רישך: (א) לאמר. ענינו עם כי מאס ה', הוא מאס בך בעבור מבטחיך, ואומר לך הן ישלח איש את אשתו: חנוף תחנף הארץ ההיא. שיעשה בה זה המעשה, כמו שאמרה תורה כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ (דברים כד ז), כן אמר הנה חנוף תחנף הארץ, כלומר תחטא: ואת זנית רעים רבים ושוב א"י. במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה

מדרשי חז"ל
(א) הן ישלח איש את אשתו וגו'. גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שכתורה, שנאמר: לאמר הן ישלח איש את נושאי הפרק (א"ה) קריאת ה' לישראל לחזור אליו. (ר"י) התנהגות העם בימי יאשיהו. (יא"ג) הנביא מצווה לקרוא לעשרת השבטים לשוב. (י"ד"ט) ריבוי הבטחות ה' לישראל אם ישובו אליו. (כ"ה) בגידת ישראל בה' ועונשם המר.

והוא הויכא לא אתחברת לך למפלה למענותא על אורחת בית מישריהון אורכת להון כערבאי דשרון בשכונין במדברא ותובת ארעא בטענותיך ובבישתיך: ג ואתמנעו רסיסאי ומלקושא לא הוה וחוצפא כאתתא נפקת פרא הוה לך מסרבת לאתפנעא:

ישבת להם. להיות נכונה לקראתם: כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מצוי צמון נמדנרות, ועל שם כן הוא קרוי ערבי ששוקן צערטה: (ג) ומלקוש. המטר היורד גנים על המלילות ועל הקשין. ומלקוש טרד"י"א בלע"ז:

מצודת ציון
וכן איפה הם רועים (כאלהם לו טו): שגלת. ענין משכב המשגל. וכן ואיש אחר ישגלה (נעיס מט ט): להם. לצרכם: כערבי. שם אומה: ג רביבים. הוא המטר החזק. וכן וכרכיבים עלי עשב (טס לו ט): ומלקוש. כן נקרא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות. וכן יורה ומלקוש (טס טי ט): ומצח. הוא הפרחת: מאנת. מלשון מיאון: הכלם. מלשון כלימה:

והסתרת עצמך על הדרכים להסתתר שם עם הנואפים. ורוצה לומר מאד היית נרדף אחרי עבודת הפסילים: ותחניפי ארץ וגו'. עם זנותך לעכו"ם ועם יתר רעתך, חייבת את הארץ להיות חרבה ושוממה: (ג) וימנעו. הלא כעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש, ואם כן היה לך להיות בוש כמעשיך: ומצח. אבל יש לך מצח מגולה, כדרך אשה זונה שאינה מכסת מצחה בעבור בושה מה. לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה להן דבר בושה: מאנת הכלם. אתה מאנת להיות נכלם ובוש ממעשיך:

רד"ק
כי כן היה דרך עובדי עכו"ם בזמן ההוא כמו שכתוב: שגלת. כתיב, שכבת קרי, כמו ישגלה ישכבנה (דברים כה לו) לשון נקיה, וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא ענין העכו"ם: על דרכים ישבת להם. פירוש לעובדי עכו"ם, כלומר ישבת מיחלת עובדי דרכים שהם מכמה מקומות, רוצה לומר עם ועם עובד אלהיו, ואת התאוית לכולם לעבדם, כמו שכתוב (לעיל ב כח) כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: כערבי במדבר. כי כן דרך הערביים השוכנים במדבר, יושבים להם על הדרכים מיחלי השיירות העוברות למכור להם ולקנות מהם. ויונתן תרגם שפים נגרין, כמו גרין ברייתא

מדרשי חז"ל
עזי פנים, שנאמר: וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה וגו'. אמר רב סלא אמר רב המנוא: כל אדם שיש לו עוות פנים טוף נכשל בעבירה, שנאמר: ומצח אשה זונה היה לך. רב נחמן אמר: בידוע שנכשל בעבירה, שנאמר: היה לך ולא נאמר יהיה לך. (תענית ז): ומצח אשה זונה היה לך וגו'. ציץ מכפר על עוות פנים, בציץ כתיב והיה על מצח אהרון, וכעוות פנים כתיב ומצח אשה זונה היה לך. (זבחים פח:).

לא נראה כמוסיף, דיש לתלות שדרך רשות הוא שותה, לכך לא נראה כמוסיף. וז"פ ונכון.

סעיף ט בהג"ה וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בינתיים. עיין במג"א [ס"ק יא] שכתב שאם שהה כדי שתיית רביעית הוי ספיקא, ובשני כוסות הראשונות יחזור וישתה וכו'. משמע אבל באחרונות לא ישתה. והביא המג"א לראיה מלעיל סעיף זי"ן בהג"ה, יע"ש. ולפענ"ד צ"ע בדין זה, שמהתם ליכא ראייה כלל, שהרי לא כתב שם הרמ"א רק שנראה כמוסיף על הכוסות, משמע דבאמת לאו מוסיף הוא רק שמראית עין בעלמא הוא. ולכך דוקא התם דבלא"ה איכא ספיקי טובא, דלמא בשנים האחרונים בלא"ה בעי הסיבה, גם דלמא כראבי"ה דבוה"ז א"צ להסב וכמ"ש הרמ"א תחלה [שם סעיף ז] דכדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו, ולכך שפיר כתב אח"כ כיון דבאחרונות יש קפידא כל דהו דנראה כמוסיף, לכך יש לסמוך על הראבי"ה וכדומה. אבל הכא לענין אם שתה בהפסקה דאין כאן רק חד ספק, ולהסוברים דבכדי רביעית הוי הפסק שתיה פשיטא דלא יצא וצריך לחזור ולשתות, ודאי י"ל דלא מהני הך קפידא כל דהו דנראה כמוסיף להיות מפיקו מידי חיוב ד' כוסות, ודברי המג"א בראייתו משם צ"ע טובא.

ומה שנלפע"ד בישוב דברי המג"א, שהיה קשה לו מה שהקשיתי לעיל [סעיף ז בהג"ה] דהרי בלא"ה הוי ספק דרבנן להקל, והוא ס"ל דבאתחזק איסורא ג"כ להקל. רק דס"ל להמג"א דודאי לטעם הר"ן [פסחים כג,א מרפי הרי"ף ד"ה והשתא דאיתמר הכי] משום דאי אפשר לתקן בהני ולא בהני, דמה חזית, ולבטל לגמרי מעקר תקנתא דרבנן בשביל הך טעמא, אם אירע ששתה בלי הסיבה ראוי להקל כמ"ש לעיל בדעת הר"ן. רק דלהך תירוצא שכתבו משום דלא טריחא מלתא לכך ראוי להחמיר, ולפ"ז ס"ל להרמ"א דאף אם שתה בלי הסיבה לענין שיחזור וישתה בהסיבה כוס אחד או כ' ג"כ לא חשיב טריחא מלתא, כיון דבלא"ה דרך לשתות יין לשמחת יו"ט ומצוה קעביד להרבות ביין, לא נקרא טריחא מלתא, לכך חייב לחזור ולשתות. אך זה בראשונות, אך באחרונות כיון דעכ"פ יש קפידא בהן שנראה כמוסיף על הכוסות, לא גרע הך קפידא מדבר שיש בו טרחא דאמרינן ביה ספק דרבנן להקל. וא"כ אם בטרחא של רשות אמרינן ביה להקל, מכ"ש בדבר שיש בו טרחא דאיסורא, אף שהוא קפידא בעלמא, מ"מ כיון שהוא דרבנן הוי ספיקו להקל דלא גרע מיש בו טרחא.

ולפ"ז ס"ל להמג"א דה"ה נמי אם לא שתה יחד רק הפסיק בינתיים, כיון דעיקר חיוב ד' כוסות הוי דרבנן ראוי לומר ספק דרבנן להקל רק בראשונות, כיון דלא הוי טרחא או פסידא לחזור ולשתות לכך מחויב לחזור ולשתות, אבל באחרונות דיש קפידא בדבר הדר אמרינן דהו"ל ספק דרבנן ולקולא. כן נראה דעתו. ולפ"ז להסוברים דספק דרבנן באיתחזק איסורא אסור, נראה דהכא אף באחרונות מחויב לחזור ולשתות כמ"ש לעיל, ובסעיף ז' שאני דאיכא כמה צדידים להתיר כמ"ש שם, ודו"ק היטב בזה.

אדמור"י בלו זי"ע

פנינים משולחנם של אדמור"י בלו

חדושי תורה אלו נשמעו מפי וכשם אדמור"י בלו ע"י הרה"ג ר' אברהם גאטעסמאן זצ"ל מח"ס "פנים מסכירות". הג"ר אברהם גלה בצעירותו מעיר מולדתו מונקאטש למקום תורה לוישבת גאלאנשא אצל מרן הגה"צ רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל ולישיבת הגה"צ רבי יהודא גרינוואלד זצ"ל סאטמאר בעל הזכרון יהודה, והיה תלמיד מובהק להגאון בעל ערוגת הכושם מחוסט. שקדן גדול היה ובשנים שלפני חורבן יהדות אירופה נתפרסם ע"י חדושי תורתו שהופיעו בירחונים תורניים ובחילופי מכתבים עם גדולי ישראל אשר העריכוהו מאד כשל גדלותו בתורה. באותם השנים, כאשר התפרנס במסחר, חיבר כארבעים קונטרסים בהרבה מקצועות התורה.

כשנות חזנם נשלח עם יהודי הונגריה לאושוויץ, שם התבלטה אישיותו הרוממה וגדלותו כאשר היה לאחיעזר ואחיסטך להרבה מאח"כ ואתם היה בצרה לחוקם ולעודדם. אחרי המלחמה התגורר באנטוורפן, שם השפיע על בנין הקהילה. בשנת תשי"ג עבר לארה"ב, שם קנה לו שם כת"ח מופלג וגדולי הרבנים הריצו לפניו ספיקותיהם כעניני חושן משפט ההמוריים שבהם היה נחשב כמומחה. ספריו אשר הוציא לאור ה"ה ספר "פנים מסכירות" שהוא ביאור על ספר פנים יפות לבעל הפלאה, וקונטרס "גן אברהם" שהוא שו"ת בענינים שונים, התקבלו בהערצה בעולם התורה.

תודתנו נתונה להרי ישרי ארי' גאטעסמאן מניו-יורק שערך ומסר את כתה"י לדפוס.

מריבנו הקדוש אור עולם מרן אהרן קדוש ה' שליט"א (וצ"ל)

ת בס"ד יומא דפ"ו: אמר ר' לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלוך וכו' והקשה המהרש"א דאמאי לא מייתי ראי' מקרא דכתיב בתורה כפי' נציבים: ושבת עד ד' אלוך ושמת בקולו וכו' בכל לבבך ובכל נפשך וכו' וכי עדיפא לי' הראי' מקרא דהושע? ותירץ מרן הקדוש רי"ד מבלא זי"ע עפי"מ שאמר הקדוש מאפטא זי"ע "דעל מצוה שכמה אנשים מקיימין אנו עושים עוד תשובה" ופירש מרן זצ"ל כונתו שהצדיק אינו מסתפק בעשיית המצוה לבד רק עושה תשובה על מה שלא קיים המצוה בכונות ויהודים שיש בכל מצוה ותמיד עולה במדרגה ומתעמק יותר בפנימיות המצוות ורואה שעדיין לא עשאה בשלימות גמורה וע"ז עושה תשובה, וא"כ יש לומר דמה שכתוב בתורה ושבת עד ה' אלוך, שהתשובה מגעת עד כסא הכבוד היינו רק בצבור העושה תשובה על מצוה שקיים רק שהוא מדמה בנפשו שלא עשאה בכונה רצויה וביחודים ראויים, אבל מי שעושה תשובה על עבירות שבידו אין תשובתו מגעת עד כסא הכבוד, להכי מביא ראי' מקרא דהושע דכתיב שובה וכו' כי כשלה בעוונך דמיירי במי ששב מעבירה שעשה ואפ"ה מגעת עד כסא הכבוד.

וראי' לזה דקרא דושבת עד ה' אלוך מיירי בצדיקים העושים תשובה מפני שחושבים שלא עשו את המצוות בכונה ראוי מדברי התרגום יהונתן על הפסוק הזה וז"ל: אבוכן צדיקיא מרותחובא: (פירוש בעלי תשובה) דכך תחובין ותתובין (כאשר יעשו תשובה)

תאבתכון מטיא עד כורסי יקרא דה' אלוקי (תשובותכם יגיע עד כסא הכבוד דה' אלוקים) אין תקבלון לממריה וכו' הרי להדיא דקרא מיירי בתשובה של צדיקים על מעשיהם הטובים. והוסיף עוד מרן זי"ע לבאר דלכאורה מנ"ל להתרגום יהונתן דמיירי בתשובת צדיקים? אמנם בקרא זה כתוב "ושבת עד ה"א ושמעת בקולו ככל אשר אני מצוה היום ככל לבבך ובכל נפשך" ומה משמע דמיירי במי ששב על שלא קיים המצוה בלב ונפש חפצה, אבל לא במי שעבר איזה עבירה או שלא עשה מצוה כלל ודפח"ח.

כעיי"ז שמעתי גם בשם אביו מרן הקדוש מהר"י זי"ע בפסוק: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" דכיון דכבר נתכפרו על כל חטאתיהם א"כ אין ביאור לאמרו "לפני ה' תטהרו" אך קודם קאמר בכתוב שצריך אדם להטהר מעוונותיו, ואח"כ צריך ג"כ טהרה ברצותו לעשות מצות ה' דלזה צריך כפרה אף שכבר נתכפרו לו חטאיו. L

עוד ארשום כאן מליצה נפלאה ששמעתי בשם מרן הק' מהרי"ד זי"ע בפ' כי תשא שאמר מרע"ה אנה חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלקי זהב ותמוה דמשה רבינו שמסר נפשו לטובת עמו ישראל הוה לו להקטין את החטא כלפי שמיא ולא להגדיל אבל הענין הוא שחטא הוא שוגג, ומה שמשא רבינו טען שאין לדונם כמזידין רק כשגגים מפני כמה טעמים, או שלא היו ראויים לאותה מעשה או אתה גרמת להם שהשפעת להם זהב וכדומה טענות רבות, ואמר משה רבינו שאין זה שוגג סתם רק שוגג גדול עד שכמעט אין מגיע עליו שום עונש. וזה אמרו חטא העם הזה חטאה גדולה שחטאם הוא שוגג גדול עד שמן הראוי שישא חטאתם לגמרי.

שבת פ' שמיני תש"י אמר מרן הקדוש ר"א מבעלז זי"ע

"ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'" ודקדק אדמור"ר זצ"ל דעל איזה עשיה נצטוו כאן? ובתרגום יהונתן על הפסוק ויעמדו לפני ה': "בלב שלם" מה מרמו התיי"ו? ואמר הקדוש מראפשיץ זי"ע כי אפשר לראות שהאדם מתעורר ומשתוקק לעשות איזה מצוה וכשבא לעשות בפועל ממש אז יש לו התנגדות גדולה וצריך סיעתא דשמיא. והסביר שהתעוררות בא מן הנשמה והמעשה מן הגוף, ולהגוף יש כבר התנגדות.

ואמר עוד בשם זקנו הקדוש שיש עצה לזה לעשות מתחילה את המצוה במחשבה, ובמחשבה אין התנגדות ואח"כ כשיעשה בפועל ממש אז שוב לא יהי' לו התנגדות כי ההתחלה היתה כבר במחשבה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ואמר בשם אביו הקדוש זי"ע שזה הרמו בתיי"ו "בלב שלם" שתעשו קודם במחשבה ואח"כ זה הדבר אשר צוה ה' תעשו, שאתם תוכלו שוב לעשות המצוה בלי שום התנגדות. ואדמור"ר זי"ע הוסיף שצריך להתחיל לעשות המצוה אע"פ שיש התנגדות, והשי"ת יעזרהו אח"כ שיהי' בשלמות וזה הרמו בפסוק "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו", שאתם צריכים לעשות את שלכם, וירא אליכם אח"כ כבוד ה' שיהי' נעשה בשלמות עכ"ל.

בשנת תשי"א שמעתי בשם מרן הקדוש ר"א מבעלז זי"ע

פ' תולדות: ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ופירש"י: "זה שדה תפוחים" וצריך ביאור ואמר רבינו זצ"ל דלעיל מיניה כתיב ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה ה' אליקים לפני. וי"ל ענינו דבאמת רצה יצחק אבינו לברך את יעקב אך המתין עד שיצוהו השי"ת על ככה, אבל רבקה וכן יעקב ראו שכבר הגיע הזמן שיתברך יעקב ורצו שיצחק יעשה זה קודם שיצוהו הקב"ה לברכו בבחינת נעשה ונשמע ולכן כשבא יעקב לקבל הברכות מאביו אמר ליה יצחק: "מה זה מהרת למצא בני" הלא לא נצטויתי עוד לברכך, ולמה מהרת לבוא אלי ומדוע לא נמתין על הציווי? ויאמר יעקב כי ענין זה היא בחנת קבלת התורה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, והיינו כי הקרה ה' אלוקיך לפני כמו בשעה ששמעו: אנכי ה' אלוקיך שקבלו מלכותו מברך עוד טרם נצטוו עליה.

ובשבת דפ"ח ע"א "כתפוח בעצי היער" למה נמשלו ישראל לתפוח? מה תפוח זה פרוי קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע עיי"ש ולכן כשרצה יצחק לברך את יעקב אמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ופירש"י "שדה תפוחים" שמה שאני מברך את יעקב בני טרם נצטויתי ע"ז הוא באפן קבלת התורה שהקדימו נעשה לנשמע כתפוח שפריו קודם לעליו. ועיין תענית כ"ט ע"ב ופירש עוד בזה מה שאמר יצחק "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" ואיתא במדרש "במרמה בחכמת התורה", היינו שיעקב אחיך קיבל הברכות באופן שהי' אצל קבלת התורה שהקדימו נעשה לנשמע, ע"כ דברי קדשו. והם קילורין לעיניים.

ויתבאר בזה מה שאמר יצחק לעשיו, "והי' כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך" ופירש"י כשעברו ישראל על התורה ופרקת עלו, והקשו דהאיך הי' יכול יצחק להטיל תנאי אחר המעשה [עיין שפתי חכמים] ולהנ"ל אתי שפיר, דבאמת לא הי' צווי שיעקב יטול הברכות רק שיעקב בא בחכמת התורה שקיבלוהו ישראל בנעשה ונשמע שהקדימו העשיה, ואם יעברו על התורה שוב הברכה ניתנה שלא כדת.

עוד שמעתי בשם מרן הקדוש מבעלז זי"ע בפ' תולדות

ויען יצחק ויאמר לעשיו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו ולך איפא מה אעשה בני ופירש"י הן גביר ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא א"ל מה תועלת לך בברכה וכו' שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו עכ"ל. והקשה מרן זי"ע דא"כ למה אמר לו ודגן ותירוש סמכתיו? ותירץ דאף שהעבד קנוי לרבו לעולם ואינו יכול לשחרר את עצמו בשום אופן מ"מ איתא בגטין ד"ב דבשנת בצורת יכול העבד לומר לרבו או הוציאני לחרות או פרנסני, וא"כ יהי' לעשיו תקנה להשתחרר בשנת בצורת שיאמר לרבו או הוציאני לחרות או פרנסני, להכי אמר ליה יצחק הן גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו ואם יאמר הא בשנת בצורת יכול אני לתבוע שיוציאוני לחרות אם לא יפרנסנו לזה קאמר "הן דגן ותירוש סמכתיו" א"כ תמיד יוכל לזונך ולכן מוכרח אתה להיות לו עבד עולם ודפח"ח.

תתצח יין נצבים הטוב תתצט

די ימלכינכו מירחם ית יי אלהכון בכל ייעץ אתכם לאהבה את ה' אלקיכם לבכון ובכל נפשכון מן בגלל דיוגדון בכל לבבכם ובכל נפשכם למען שימשכו חייכם עד עולם.

ז ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך.

יב"ע: ויגרי מימרא דיי אלהכון ית ויגרה מאמר ה' אלקיכם את 21 האלות לוטיא האלין על בעלי דבכיכון דאעיקו האלה על אויביכם שהצרו אתכם יתכון בגלוותכוון ועל סנאיכון דרדפו מן בגלותכם ועל שונאיכם שרדפו אחריכם כתייכוון עד די אנפו יתכוון: עד אשר גזלו אתכם 22.

ח ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום.

אונקלוס: ואת תתוב ותקבל כמימרא ואתה תשוב ותקבל במאמר ה' דיי:

ט והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבתיך.

אונקלוס: ויותרינך יי אלהך: ויותיר 23 אותך ה' אלקיך. יב"ע: וישירינכוון יי אלהכון לטבא וישאיר אתכם ה' אלקיכם לטובה דתצלחוון בכל עובדי ידיכון - ארום שתצליחוון בכל מעשה ידיכם - כי ישוב יתוב מימרא דיי למיחדי אמטולכוון מאמר ה' לשוש עבורכם להטיב לכם לאוטבא לכוון היכמא דחדי על אבהתכוון: כאשר שש על אבותיכם.

י כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך.

אונקלוס: ארי תקבל כמימרא דיי אלהך כי תקבל במאמר ה' אלקיך - כי תשוב - ארי תתוב לדחלתא דיי אלהך: ליראת 24 ה' אלקיך.

21) אין תרגום להיבט כל.
22) יב"ע מפרש כי אויב הכתוב כאן הכוונה לאומות שנגזר על ישראל להיות גולין אצלם, ועל אלה אמר שהצרו אתכם בגלותכם דהיינו יותר ממה שנגזר עליכם. ושונא הכוונה לאומות שלא נגזר על ישראל לגלות אצלם, ועל אלה אמר רדפו אחריכם לגזול ולחמוס, והיינו מחוץ לגבולם.
23) עיי' לעיל פרשת כי תבא הערה 52.
24) יש נוסחאות במקום לדחלתא כתוב קדם - לפני.

תתצח יין נצבים הטוב

יב"ע: פוכיכוון דצדיקיא מרי תתובא דכד טובותיכם של הצדיקים בעלי תשובה תחובו ותתובו מטיא תיובתכוון עד שכאשר תחטאו ותשובו מגיעה כורסי יקרא דיי אלהכון אין תקבלון תשובתכם עד כטא כבוד ה' אלקיכם 18 למימריה ככל מה דאנא מפקיד לכוון אם תקבלו למאמרו ככל מה שאני יומנא: מצוה לכם היום.

ג ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה.

אונקלוס: ויתיב יי אלהך ית שבי גלותך: וישיב ה' אלקיך את שבות גלותך. יב"ע: ויקביל מימריה כרעוא ית תיובתכוון ויקבל מאמרו ברצון את תשובתכם וירחם עליכון:

ד אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך.

אונקלוס: אם יהויין גלותך בסיפי שמיא אם יהיה גלותך בקצה השמים משם מתמן יכנשינך יי אלהך ומתמן ידכרינך: יקבצך ה' אלקיך ומשם ינהיגך. יב"ע: אין יהון מכדריכוון בסיפי שמיא אם יהיו נמוצותיכם בקצה השמים משם מתמן יכנוש יתכוון מימרא דיי אלהכון יקבץ אתכם מאמר ה' אלקיכם על ידי על ידוי דאליהו כהנא רבא ומתמן יקרב אליהו הכהן הגדול ומשם יקרב אתכם על ידי דמלכא משיחא: על ידי מלך המשיח.

ה והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך.

יב"ע: ויעלינכוון מימרא דיי אלהכון ויביאכם מאמר ה' אלקיכם - וירבכם - ויסגינכוון יתיר מן אבהתכוון: יתור מאבותיכם.

ו ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך.

אונקלוס: ויעדי יי אלהך ית טפשות לבך ויעדי יי אלהכון ית טפשות לבכוון וית טפשות לבא דבנך: ויסידי ה' אלקיכם את טפשות לבכם וית טפשות לבא דבניכוון ארום יבטל ואת טפשות לב זרעכם כי יבטל יצר יצרא בישא מן עלמא ויכרי יצרא טבא הרע מן העולם 20 ויברא יצר טוב אשר

18) יומא דף פ"ו סוף ע"א.
19) כי אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, כמבואר בסוטה ג' ע"א.
20) עיי' רמב"ן בפסוק הקודם.

שנים דברים לא וילך

ויהיה אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה: יהיה אלהיך הוא | עבר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך

אונקלוס

קמפק וקמפל ווי אמר פי קא תעבר ית ירדנא הרין: ג יי אלהיך מימרה ועבר קרמך הוא ישצי ית עממא האין מקרמך

לקט בהיר

זכרנו כי אמר לנו יי, ולא אמר לנו לשון הויה כלומר עתה, ומנין ידע שלא יהיה יכול, לו יהיה שמש כמו בשעת אמירתו, מנין ידע שלא ישוּב כמו וקוי ה' יחליפו כח, לזה אמר שלא שמש כמו הגשמי לא אז ולא להבא ולא לאחר מותו, אלא טעמו לפי שה' אמר אליו, ורק אח"כ יכול לפרש

רש"י

לא כהתח עינוי ולא נס לחה (סוטה י"ג) אלא מהו לא אוכל איני רשאי (מעשה) שניעלה ממני הרשות וניתנה ליבועש: ודו' אמר אלי. זהו פירוש לא אוכל עוד ללאת ולצוא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום.

שפי' "היום" ביום זה אמות, כי מקודם זה יוקשה מנין ידע, לזה פירש קודם ואמר שנתנה רשות ליהושע ואין מלכות נוגעת בחברתה, גם אמר ה' אלי לא תעבור ואחס מוכנים לעבור ומוה ידע שהיום יום מיתה (ועיין עוד לקמן טעמים על שינוי הסדר), לזה הכל המשך אחד וצדק נכון, ורק אח"כ שב לפרש דבר אחר על לא אוכל ללאת ולצוא (מ"ל), ומה שאמר יכול שמשש כמו היה יולא טעות זה מאומרו בן ק"כ שנה אנכי שנראה פירושו שאני וקן מאוד, אבל האמת שאמר זאת מפני חובת היום שהיום מלאו ק"כ שנה בצמחוס דלקמן (ב"ב: ג) פי' היה מראית עינו וך ובהיר ממש כנימי נעורתו, ועל לא נס למה פירש"י בטוטה לא ברה לחלוותי כמו עכ"ל פי' לחלוותי הגוף היה שולט בו בתוכו בשלימות, ולא כמו חולים חקנים ותשושי כח שדם אצביהם אינם סובדים כמלטרך ועי"ז חס כחם, ובחומש צפ' ברכה פירש"י אף משמת לא נהפך תואר פניו, ושינוי תואר פנים באו ג"כ מחמת מיעוט לחלוותי: ד) אין רצונו לומר שפי' הוא"ו לפי, שזה דחוק, אלא זה ענינו, כלומר מאומרו וה' אמר אלי בזה נתן טעם על לא אוכל, ואינו דבר נוסף לפי דרך ראשון זה, ודוגמתו (ברא' ב' ה') ואדם אין לעבוד את האדמה ופירש"י לפי שאדם אין, וסוף כל סוף דחוק הוא בפירוש הוא"ו, לזה מביא הד"א שהוא דבר נוסף

אור החיים

הזמן המזדמן לפניו"י שיתחם אליו זכרון של היום"י) כמו שפירשנו במקום אחר. עוד נחזוון בסמיכות וכו' אמר אלי למאמר לא אוכל וגו' להודיע נאמנות עבודתו לצורא ברוך הוא, שהגם שלא יוכל עוד ללאת ולצא אם יאמר אליו ה' עבור את הירדן יהיה מתאזר ועומד ומשמש להכניסם לארץ ולא היה נמנע מלד שלא היה יכול ללאת ולצא אלא שה' אמר אליו לא תעבור וגו'":

אוכל על דרך אומרו בספר הזוהר (ח"א רי"ז: ח"ל כד נפקת נשמחא מבר נש באינון תלתין (ארבעין) יומין לית בר נש שליט בגשמיתו"), עוד נחזוון לומר להם טעם שהכיר שהיום מלאו ימיו ושנותיו, והגם שאמרנו הטעם, מדרך הדריקים להעלים השגחם אשר ישיגו יתר על בני דורם, ולזה אמר להם טעם הכרתו בדבר משני טעמים, אחד לא אוכל עוד ללאת ולצא שניעלה ממני הרשות וניתנה ליבועש, שנית שה' אמר אליו לא תעבור את הירדן הזה"י) מזה הכיר כי קרבו ימי הפקידה, ולדרך זה וכו'") נתן טעם להם לכיוון היום ויצונו צה על

אור בהיר

ח) זהו ענין פירוש רש"י ז"ל בד"א. (ט) שהרגיש בליאת נשמתו. י) ואחס הגה מוכנים לעבור את הירדן, אלא ודאי שהיום מלאו. יא) פי' לרכיבו זה מתוך הוא"ו של חובת וה', שלפי פי' רש"י ז"ל היל"ל כי ה', ולרכיבו הוא טעם נוסף מנין ידע לכיוון טווח חובת היום, ומה שאמר ולדרך זה, ולא אמר ולדרכיבו, לפי שדרכך ה' אינו כן. יב) שהוא זמן פטירתו. יג) בה"א הידוע שהוא יום המיתה, ועיין צפ' ואמתקן בפסוק וידעת היום. יד) ולפי דרך זה פי' לא אוכל בגשמיות, כלומר אין בי כח, ועוד שה' וגו'. טו) פי' באתם שניהם מיתורים, ולו יהיה שאינו כן וצריך לומר הוא, על כל פנים די בחד ע"ה הוא עובר

שנים דברים לא וילך

לא א וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהים בן מאה ועשרין שניו אנא היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא

אונקלוס

א ואזר משה ומליר ית פתגמא האין עם קר ישראל ב ויאמר קהון בר מאה ועשרין שניו אנא יוקא דין קית אנא יכיר עוד

לקט בהיר

א) אין קושיא למה מביא רבינו זאת בד"ה, שכן דרכו להתחיל בדיש הפרשה הגם שאינו מעמיד דברים עליו, וכן הוא צפ' מצוא וצפ' דאה וכו', גם יש לומר שזו גם כן ראייה שלא היה מוטל במטה מחמת חולי וחולשות שהרי וילך משה (כ"י: ב) קשה לרבינו משקל חובת לא אוכל שהוא לעתיד

רש"י

(א) וילך משה וגו' (ב) לא אוכל עוד לצאת ולבוא. (ג) יכול (מפני) שמשש כמו תלמוד לומר (יד

אור החיים

הרשעים מכירים את שמש כי אינם צעלי נפש בעלת השם, וכאן אמר וילך משה פירוש רוח החיים שבו שתקרא משה הלכה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו, וכינה לנפשו לשון זכריו, כי הוא סימן לגודל הנפש כשהתורה במדרגת זכר, והודיע הכחוצ צמה שאמר וידבר את וגומרי"י שהרגיש בהליכתו והכיר שהגיע קצו ביום ההוא כאומרו בן מאה וגו' אנכי היום ואמר ז"ל (ר"ה י"א) היום מלאו ימי ושנותי, ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה, הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוסו הלללים עד יום המיתה הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יותר ממשש והשכיל יודע יום קצו, והכרה כזו מושגת הוא לגדולי עולם, ועיין מה שפירשתי בפסוק (בראשית מ"ז כ"ט) ויקרבו ימי ישראל:

לא) א. וילך משה. לריך לדעת להיכן הלך, ויונתן חרגס שהלך למשכן בית אולפנא, והמפרשים (רמב"ן ורבינו בחיי) אמרו שהלך ממחנה לוי למחנה ישראל כדאם הנפטר מחיבורו, והכחוצ סתום הוא ואין ממנו היכר לא' מהדרכים, עוד לריך לדעת מי העיר את רוח משה לדעת שמלאו ימיו ושנותיו והלא אמרו בגמרא (שבת ל') שאין מודיעים לאדם ימיו ושנותיו ומי הודיעו למשה, ונראה לפרש על פי דבריהם ז"ל (זוהר ח"א רי"ז: א) שאמרו כי (ארבעים) שלושים יום קודם הפטירה נשמת האדם הולכת ממנו כאומרו (שה"ש ד' ו') וגםו הלללים ומצקרת מקום חניטה במקום עליון, והלדיקים יכירו בדבר, ולא ולמד מרבי שמעון בן יוחאי שהכיר ברבי יחזק כאמור בספר הזוהר (שס), ואמרו עוד כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות, וכבר העירותי זה בפירוש פסוק (משלי י') ושם רשעים ירקב, וכמאמר חז"ל שאמרו (זוהר חדש ק"צ) שאין הרשעים זוכרים את שמש, והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש וכמו שרמזו בפסוק (משלי כ"ג) ושמת שכן בלועך אם צעל נפש אתה, הא למדת שהרשע אינו צעל נפש"י כי נשצית היא ממנו, ולזה אין

אור בהיר

א) ומן השמים נותנים נדעת האז לכנות שם לננו כפי שם נשמתו. ב) שהרי אומר בנשון ספר "אם" בעל נפש אתה, משמע שיש אדם שאינו צעל נפש. ג) הגם שמשש לשון נקבה, והיל"ל ותלך משה. ד) במה שאמר אנכי היום, כמו שפירש והולך. ה) פי' למה להקדמה הזאת היל"ל וידבר אל כל ישראל בן מאה וגו'. והמדפיס הוסיף כאן חובת "כל" במושבו שזה תסובב המאמר, וטעות גדול הוא. ו) שהם מרובים נכמות וצחיות. ז) ק"ל קושיא רש"י ז"ל הלא חביב לא הכתה עינו וגו'.

א) ומן השמים נותנים נדעת האז לכנות שם לננו כפי שם נשמתו. ב) שהרי אומר בנשון ספר "אם" בעל נפש אתה, משמע שיש אדם שאינו צעל נפש. ג) הגם שמשש לשון נקבה, והיל"ל ותלך משה. ד) במה שאמר אנכי היום, כמו שפירש והולך. ה) פי' למה להקדמה הזאת היל"ל וידבר אל כל ישראל בן מאה וגו'. והמדפיס הוסיף כאן חובת "כל" במושבו שזה תסובב המאמר, וטעות גדול הוא. ו) שהם מרובים נכמות וצחיות. ז) ק"ל קושיא רש"י ז"ל הלא חביב לא הכתה עינו וגו'.

רעה

דודאים

וילך

בשדה

דודאים

וילך

בשדה

רעט

13

רק יש צ' מיני תשובות בחינה אחת שאדם מסגף עצמו ומתקן החטאים ויש עליה להעבירות ונעשה מהם זכיות ואם עושה תשובה מאהבה ומן המשחיתים שצרא בעוונות נעשו מלאכים מליצים כנודע ויש עוד בחינה שנית לאדם חלוש שאינו יכול לסגף עצמו יכול לתקן עצמו ע"י מלות ומע"ט ותורה ותפלה וע"י הרבה מעשים טובים שעושה מציא על עצמו הארות קדושות וזוה מכבס ומלצן כחם העוונות ע"ד משל בגד גס ועב שיש בו כחם לריך כיבוס וחציטה רבה עד שמתלבן מהכחם ובגד דק וחשוב יולא הכחם ע"י כיבוס בנתר וזכרית והנמשל אדם שאינו בעל תורה לריך סגופים הרבה לכבס כחמיו ואדם בעל תורה יש לו נשמה דקה יכול לתקן עצמו ע"י מעשים טובים כמצואר בספרים והבן.

זהו נ"ל פלוגתא בגמרא חד אמר כובש וחד אמר נושא (ערכין ח' ע"ב) נ"ל שניהם אמת חד אמר כובש ר"ל ע"י הרבה מלות כובש המלות למטה ומציא הרבה הארות על נשמתו וזוה מכריע העוונות ומתלבן הכחם והבן וחד"א נושא ר"ל שנושא העוונות ע"י סגופים שמעלה העוונות למעלה להקדושה וזוה מכריע עצמו והבן ח"ש אמרו אליו כל תשא עון ר"ל שמכל וכל תשא העון למעלה להקדושה וקח טוב ר"ל שמהעבירות יעשו זכיות והבן.

ח"ש והיה כי יצאו עליך כו' הזכרה והקללה ר"ל שמצין טובות הזכרה ורוע הקללה ואעפ"כ לא תעשה תשובה משום אהבת הזכרה ומשום מורא הקללה רק עיקר התשובה שלך יהיה באופן והשבות אל לבבך דבר זה בכל הגוים אשר הדיחך ר"ל כל מקום שאתה בגלות ה' אלקיך שמה ר"ל כביכול השכינה עמך בגלות כפירש"י ע"פ ושב ה' אלקיך את שבותך (דברים ל"ג) והשיב לא נאמר אלא ושב כביכול הוא עצמו שב ואם תעשה תשובה על בחינה זו ושבת עד ה'

אלקיך ר"ל שלא תהיה עוד בגלות שאתה עובד ע"י צטורה רק עיקר התשובה שתלא מהגלות ויהיה בחינת ה' אלקיך בלי שום מסך מדיל כנ"ל אז ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך וקבצך מכל העמים אשר הפיץ משום שה' אלקיך שמה ולמענו יעשה... (חסד כאן בכתב היד) וע"י לריך אחרותא דלמטה והבן: (תיבות אלו מן יעשה עד והבן נמחקו מהכתבים של המחבר ז"וק"ל וכמדומה לי מתוך הכתבים שכך נכתב כמו שכתבתי אותם).

פרשת וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. לכאורה קשה היכן הלך וכל המפורשים מקשים זאת ונראה לפרש דהנה אדם נקרא הולך שהולך ממדריגה למדריגה אבל מלאך נקרא עומד שהוא עומד כמו שנצרא כך הוא עומד תמיד ואיתא בזה"ק לא קם בישראל כמשה עוד נציא בחינת נצואה שלו אין שום אדם יכול להשיג אבל בחינת נדקות שלו כל אדם יכול להשיג ח"ש וילך משה ר"ל שהלך ממדריגה למדריגה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ר"ל שכל ישראל יהיו כן כי בחינת נדקותו כל אדם יכול להשיג והבן:]

בהפטרה שובה ישראל ר"ל ששהיו בחינת ישראל אחד ח"ש עד ה' אלקיך ר"ל שיטכון עליך ויהיה בחינת אלקיך ולא אלקי אבותיך לחוד אח"כ מפרש כי כשלת בעוונך ר"ל כי כתיב לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד) ר"ל דבר הגורם נפילה נקרא מכשול ונודע כי ע"י עוונותינו ח"י נפלה כביכול השכינה בגלות להעלות הניצוצים ואנו גורמים הנפילה ח"ש כי כשלת בעוונך עשית מכשול הוא גרם הנפילה כנ"ל ולזה לא אמר נכשלת כי ר"ל כשלת להשכינה

וגרמת נפילה כנ"ל קחו עמכם דברים הם האותיות והניצוצים שנפלו והכל הם אותיות קדושות כי הכל נצרא ע"י אותיות וע"י הדיבור ע"ד צדור ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ד') כנודע ח"ש קחו עמכם דברים הם האותיות והניצוצים שנפלו אמרו אליו כל מחמת שאתה הוא כוללת כל העולמות לזה תשא עון וקח טוב ממנו הוא הניצוצים הקדושים ואם תאמר איך אפשר להעלותם לזה אמר ונשלמה פרים שפחתינו כמו שהקרבן היה מקרב ומייחד העולמות כולם כן ע"י הדיבורים של קדושה מייחדים כל העולמות כי דיבור יש דיבור וקול ומחשבה ובכל דיבור יש בחינת ד' אותיות הוי' כנודע והבן היטב:

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. ר"ל אף ישראל אחד מחויב לעשות תשובה כי אמרו חז"ל לעולם יראה אדם א"ע כאלו כל העולם חזיו זכאי כו' (קדושין מ' ע"ב) ואדם אחד מכריע הן לזכות הן לחוב ח"ש שובה ישראל לשון יחיד כי כשלת לאחרים בעונך שאתה מכריע ח"י לחוב וזוה מדוקדק שלא אמר נכשלת כי לשון כשלת מורה מכשיל לאחרים ודו"ק ועיין בפנים במקום אחר:

או יאמר שובה ישראל כו'. כי יש צ' תשובות מיראה ומאהבה והחילוק מיראה זדונות נעשו שגגות ומאהבה נעשו זכיות כמצואר בגמרא מסכת יומא עוד יש חילוק כי השב מיראה או מיראת עונש או מיראה שלא יהיה לו עוה"ב עכ"פ אינו שב להש"י רק שב לעצמו אבל השב מאהבה נקרא שב להש"י.

ח"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל מאהבה שנקרא שב עד ה' אלקיך ולא שב לעצמו ומפרש מה הוא תשובה מאהבה ואומר עד ה' אלקיך ר"ל כי האדם צחטאו נחרתק מהש"י ואינו נקרא אלקיך ולזה יהיה העיקר התשובה מאהבה

שרויה וחושק להדבק ולהתקרב אל הש"י שיהיה נקרא ה' אלקיך ומפרש הטעם כי כשלת בעונך ר"ל אם אתה שב מיראה נשאר מעונך שוגג הנקרא משכול ע"כ אני אומר לך שמתשוב מאהבה ולא ישאר שום שוגג רק אדרבה יתהפך לזכיות:

או יאמר כי כל זמן שלא צא עונש על האדם בקל יכול להתגבר על יצרו אם רוצה לשוב בתשובה ויאמר מה לי לשוב מיראה טוב יותר לשוב מאהבה אבל אם ח"י אינו שב בתשובה עד שצא עליו אזה עונש ח"י ואח"כ הוא רוצה לשוב בתשובה אז הוא קשה מאד לשוב מאהבה כי העונש הוא צפניו ובשצילו הוא שב א"כ הוא מיראה ונריך לזה שכל גדול ועור מן השמים שלא יסגיח כלל על עונשו ועל זערו רק על זער השכינה כביכול שאומרת קלני מראשי כו' (סנהדרין מ"ו ע"א) ובשציל אהבת הצורא הוא שב וזה הוא בחינה גדולה והנה מצינו לשון כי משמש במקום אף אם.

ח"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל מאהבה כנ"ל כי כשלת בעוונך ר"ל אף אם כבר נענשת בשציל עוונך מ"מ יהיה עיקר התשובה מאהבה והבן היטב:

קחו עמכם דברים כו'. עפ"י משל איש אחד קצין גדול ומופלג בתורה וביחוס וצאו ג' אנשים ופגמו בצדודו וחללו אותו והקצין ההוא עשה הרבה טובות עם אומן ג' אנשים שנתן להם פרנסה וכל זכרם אח"י נחרטו מאד שעשו שלא כהוגן שפגמו בצדודו והלכו לפייס אותו והיה בהם ג' בחינות הראשון צא לציית הקצין בחולפא גדולה ולא נתן אל לבו את המעשה הרע שעשה רק שהוצרך להקצין צא בחולפא ואמר הנני מפייע אותך ולא הראה שום הכנעה ושום חרטה כשראה הקצין כן לזה לזרוק אותו לתוך השני נחרט מאד בשומו על לבו את הרע שעשה שפגם בצדודו ולא

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַעֲמֻדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
 הֲסִירוּ הַבְּגָדִים הַצְּאִים מֵעַלְיוֹ וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו רְאֵה הֵעֲבַרְתִּי מֵעַלְיךָ עֹנֶךָ
 וְהַלְבַּשׁ אֶתְךָ מַחְלָצוֹת: ה וַאֲמַר
 יְשִׁימוּ צְנִיף טְהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיְשִׁימוּ
 הַצְּנִיף הַטְּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּלְבְּשֵׁהוּ
 בְּגָדִים וּמְלֶאךָ יְהוָה עִמָּד: ו וַיַּעַד
 מְלֶאךָ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: הִן כֹּה־
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בְּדַרְכֵי תִלְךָ
 וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־
 אֶתְּהָ תִדְרֹן אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר
 אֶת־חֲצָרֵי וְנִתְתִּי לְךָ מֵהַלְכִים בֵּין

תולדות אהרן

[ה] ירושלמי שבת פ"ו ד, [ז] שמורה פכ"ה ב, ש"ט פ"א, זר ח"א ק, קט: ח"ב קע.

רש"י

מיחה זילם: (ד) הסירו הבגדים הצואים
 מעליו. ידלילו בניו את נשומיהם ומחול לו:
 מחצרות. חליפות בגדים נאים, כלומר זכויות,
 אזל לפי שדמיה העון לבגדים לואים דימה
 הזכויות למחלצות, בגדים נאים ולבגדים: (ה) ואומר.
 אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו'. בקשמי
 חממים עליו: (ו) ויעד. לשון התראה, כמו
 ואעודה צם את השמים וגו' (דברים לא כט):
 (י) אם בדרכי תלך. וגם. אני זאת אעשה לך:
 אתה תדון את ביתי. משפט, ותהיה פקיד
 על צים מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כמרגמו
 וצבאות מפיא חסינה ופסן לך רגליו דמהלכין
 צין ספקי האלין. ולפי פשוטו מצטרו על בני
 שיכו לעמיד:

מוסף רש"י

[ז] בין העמדים האלה. המלאכים נקראים עומדים מפני שאין להם קפלים (דניאל ז טז):

מצודת דוד

ויאמר אליו. המלאך אמר ליהושע: ראה העברתי
 כמה שצויתי להפריש בניך מהנכריות העברתי מעליך
 העון שהיה בך מה שלא מחית בהם: והלבש צויתי
 להלביש אותך: מחצרות. רצה לומר כשיוסר העון
 יגולה הזכות: (ה) ואומר. זה מאמר זכריה, שאמר
 התפלתי עליו שישמו על ראשו צניף טהור, רצה
 לומר שיהיה כתר כהונה גדולה לירושה ולדוע אחריו
 הרמת קול, כמו וענית ואמרת (דברים ט ה): מחצרות.
 כן יקראו מין מלגשים נאים, וכן הפתלות והפגענות
 (שפיט ג ט): [ה] צניף. מלשון מנפת העשו לסבב את
 הראש: טהור. לכה לומר נרוז ונקי: [ו] ויעד. עין
 המראה, כי רוב הממרים ממרים נעדים למען לא ימנע
 לאמר זמן: [ז] תדון. מלשון דין, והוא ענין הישגת
 הדבר: מהלכים. מלשון הילוך וטיוול:

ואמר לדמשמשין
 קדמוהי למימר ואמר
 ליה ויפיק גשין דלא
 קשרין לכהנתא מביתיה
 ואמר ליה חזי דאעדית
 מנף חוכך ואלבישת
 יתך וקון: ה ואמר
 שון מצניפא דכיא על
 רישיה ושוואו מצניפא
 דכיא על רישיה
 ואסביהי אתתא דכשרא
 לכהנתא ומלאכא דיי
 קאים: ויאסחיד מלאכא
 דיי ביהושע למימר:
 ופדון אמר יי צבאות
 אם באורחן דמקון קדמי
 תהוך ואם ית מטרת
 וכן הוא אומר (דברים ט ה) ונגשו הכהנים בני לוי כי
 במ בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם
 יהיה כל ריב וכל נגע, וגם דינם לשמור חצרות בית
 המקדש: ונתתי לך מהלכים. זה שכרם שהקב"ה נתן
 להם חלף עבודתם:

מהר"י קרא

דבר זה אני מעביר מעליהם עונם: (ה) צניף טהור.
 לאשת חיל קורא צניף טהור, וכן שלמה הוא אומר
 (משלי יב ה) אשת חיל עטרת בעלה: (ו) ויעד. העיד
 עליו ואמר לו: (ז) אם בדרכי תלך ואם את
 משפירתי תשמור. שתשמור מצויותי: וגם אתה תדון
 את ביתי. פתרונו וגם אני עושה לך דבר זה שתהיה
 פקיד בבית המקדש: וגם תשמור את חצרי. אף זה
 מן התנאי, שכך דינם של כהנים לדון ולהורות לישראל,
 וכן הוא אומר (דברים ט ה) ונגשו הכהנים בני לוי כי
 במ בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם
 יהיה כל ריב וכל נגע, וגם דינם לשמור חצרות בית
 המקדש: ונתתי לך מהלכים. זה שכרם שהקב"ה נתן
 להם חלף עבודתם:

מצודת דוד

הואיל ופרשו מן הנכריות: וישימו וכו'. רצה לומר
 נתקבלה תפלתו, ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה
 גדולה: וילבשהו בגדים. רצה לומר היה נגלה
 זכיותו: ומלאך ה' עומד. ככל משך הזמן שנעשה
 כל זה: (ו) ויעד. אחר כל המעשים התרה המלאך
 ביהושע: (ז) אם בדרכי תלך. רצה לומר אם ורעין
 ילכו בדרכי. ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב
 כמזוה, וכן אקחך זרובכל (תגי כ ט): ואם את
 משפירתי תשמור. רצה לומר אם ישמרו הדברים

14

אבן עזרא

אל העומדים. לפני זה המלאך, והוא שר עליהם כי
 יעשו מה שילוו. יש אומרים כי לפניו שז אל יהושע.
 וזה רסוק, כי למה יעמדו אנשים לפניו, ומה מעלה יש
 לו כי הוא לבוש בגדים נאים. וזה כי לבוש פועל יולא,
 וכלומר לובש הוא לבוש ענינו, ולבוש אחר שם עליו אלה
 הבגדים הנאים: ומלך עונך. מלך גדול עומי מנשוא
 (בראשית ד יג), מנשוא גדול עונכי ונערי, על כן אמר
 אחריו (שם ססוק ט) הן גרשם אומי, וגם זה עונך ככה,
 העצמי מעליך עונשך ונעך ומרפתך, מלך ונקיה האיש
 מעון (נמדני ט ט), וכן והלשנה [ההיא] משאל את עונה
 (שם): מחצרות. כמו את תלילתו (ש"י ז ט), תליפתו,
 דבר שהוא נחלץ ממנו. ומחלצות. שחלץ אחרים ממחיהן:
 ה ואומר. אמר רבי מרינוס כי הוא חסם ויאמר. וזהו
 לך ימלא בלשון הקודש. והגון, שהגידו אמר אחר
 שהסירו הבגדים הנאים ולבשוהו בגדי פסארת, כמה היה נאה אליו
 היה לבוש על ראשו וכבר הלבשוהו בגדים, כמו
 וירם תולעים וצבא (שמות טו ט), וכבר בלש, כי כל דבר יבאש
 מחלצות. וזהו שחלץ מחילה ואחר כן ירום תולעים: ו ויעד. נפתח העינין
 נעבור היטב מהגרון, כמו וישן את כל הרכוש (בראשית ט ט),
 וי"ו ונתמי כפ"ה רפה בלשון ישמעאל, וכמוהו והאין הואש אשר שמי
 מלצה (בראשית כ ט). וככה והסרמתי את עריהם (נמדני ט ט).
 והנה שכרו שיהלך בין העומדים, שהם המלאכים:

רד"ק

לפניו, כי הוא היה גדול מהם והוא היה שולחם. ותרגם
 יונתן לדמשמשין קדמוהי:
 הסירו. רמו שיבדילו מהנשים הנכריות:
 עונך. פירוש כי הבגדים הצואים הם משל לעון:
 מחצרות. הם חליפות בגדים נקים. וזה משל על
 הזכויות, כלומר כיון שיוסר העון יראו בך
 הזכויות. וכן תרגם יונתן ואלבש יתך זכרון:
 (ה) ואמר. אמר זכריה הנביא, אמרתי אל המלאך
 ישמו צניף טהור על ראשו. אחר שצויתי להסיר
 הבגדים הצואים מעליו והלבש אותו מחלצות, צויה גם
 כן שישמו צניף טהור על ראשו, לחנכו להיותו כהן
 גדול שהיתה מצנפת על ראשו:
 וילבישוהו בגדים. וכבר הלבשוהו בגדים, כי הנה
 אמר והלבש אותך מחלצות קודם, שזכר
 זכריהו הנביא. וכן וירם תולעים ויבאש (שמות טו ט)
 וכבר באש, כי כל דבר יבאש קודם שירם תולעים, וכן

הן אתה קצפת ונחטא (ישעיהו סו ז), והדומים להם:
 ומלאך ה' עומד. כן ראה במראה הנבואה, כי עד
 שישמו הצניף הטהור על ראשו עמד מלאך
 ה', שלא הלך מעיניו:
 (ו) ויעד מלאך ה'. העיד בו זה הדבר, כמו העידותי
 בכס (דברים ט ט), העד העיד בנו האיש (בראשית מג
 ג). ונפתחה העינין מפני שהיא גרונית, כי היה משפטו
 ויעד, כמו וישב את כל הרכוש (שם ט ט):
 (ז) כה אמר וגו' תדון את ביתי. לפי שהיה כהן
 גדול, ועל פניו יעשו שאר הכהנים:
 ונתתי. אתן לך, והריוו כריוו יהי ביום השלישי
 (שמות יט ט), וישא אברהם את עיניו (בראשית
 כב ז):
 מהלכים בין העומדים האלה. הם המלאכים שהם
 עומדים וקיימים לעולם, רצה לומר תלך
 ביניהם, וזה רמו לנשמתו בהפרדו מהגוף. ויונתן תרגם

הַעֲמִידִים

יְהוֹשֻׁעַ

הַיֹּשְׁבִים

הַמָּוֶה

צִמְחָה

נִתְּתִי

שִׁבְעָה

נָאֵם

הָאֵלֶּה

הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל

לְפָנָי

כִּי־הִנְנִי

כִּי־נָתַתִּי

לְפָנָי

עֵינַיִם

יְהוָה

שָׁמַע־נָא

יְהוֹשֻׁעַ

יְהוֹשֻׁעַ

אֲתֵּי־עִבְדִּי

מֵבִיא

הֵנָּה

עַל־אֲבֹן

מִפְתַּח

צְבָאוֹת

מְהֵלְכוּ בֵּין רַפְיָא

הָאֵלִין: ח שָׁמַע קָעַן

יְהוֹשֻׁעַ קָהֵנָא רַבָּא אֶתְ

וְסִבְרָה דִּי־תִבְרִין קְדָמָה

אַרְי גְּבָרִין קְשָׁרִין

לְמַעַבְדַּד לְהוֹן נְסִין אֲנֹן

אַרְי הָא אֲנָא מִיַּחֲדִי יֵת

עֲבָדִי מְשִׁיחָא וְיִתְגַּלִּי:

ט אַרְי הָא אֲבָנָא

דִּי־הִבִּית קָדָם יְהוֹשֻׁעַ עַל

אֲבָנָא חָדָא שְׂבָעָא עֵינִין

חֻזְיָאָן לָהּ הָא אֲנָא גְּלִי

חֻזְיָתְהָא אַמְרֵי יֵי צְבָאוֹת

וְאַעֲדִי יֵת חוֹב אַרְעָא

תולדות אהרן

רמא: ח"ג רס... [ח] סנהדרין צג, הוריות יג, ירושלמי הוריות פ"ג ה, כ"ד פניו יא, שמור"פ פ"א ט, במדבר"פ פ"ו א, תנחומא ווארא ג, [ט] זהר ח"א רלא, ח"ב קז, ח"ג קלו, רמג: רעט: רצג: ת"ז סא: קמא.

רש"י

העומדים. שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: (ח) אתה ורעיך. סנייה משאל ועזריה היו: אנשי מופת. גברין כשרין למיעבד להון ניסין, שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח. כי עתה ורובנל פתח יהודה קטן נחצר המלך, אני ממניח לו גדולה, ושם נחמיו לחן בעיני המלך למלאות שאלתו בזנין הבית והעיר, כמו שמפורש בעזרא (נחמיה א א) דְּקָרִי קָמְמִיָּה בְּן פְּלִיָּה, והוא ורובנל כדאמרין בסנהדרין (לח): (ט) כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יקדשם בימי כורש ונטלו על ידיכם, ואותו היסוד ועזי החומה היה מעט בעיניכם, כמו שמפורש בעזרא (ג יג) ונבואת חגי (ג א): ע"ש

מוסף רש"י

[ח] אנשי מופת. גדולים (חולין קג): את עבדי צמח. הוא ורובנל, ועל שם שנמנה גדולתו מעט מעט

מצודת דוד

(ח) אתה ורעיך. גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה, כי גם המה אנשי מופת כי נצולו מכבשן האש כמון, ומהראוי לייחד הדבור גם להם: כי הנני מביא. רצה לומר והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח, כמו שנאמר (יחזקאל כג ה) והקימתי לרוד צמח צדיק: (ט) כי הנה האבן וכו'. רוצה לומר מוכן הוא האבן ההושם ביסוד בנין בית

מצודת דוד

העתידי

רצה לומר

ועל כל אבן

כדו למחות

לא יום בואו

וממיר נתתי.

מהר"י קרא

(ח) אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת הבה. פירשו רבותינו (סנהדרין צג.) אנשי מופת אלו חנניה מישאל ועזריה שנצולו מכבשן האש כמו שנצלת אתה. ופשוטו של מקרא אנשי מופת זו הגולה שחזרו מבבל שעשה להם הקב"ה נס שהחזירם מגלות בבל ולכן נתבאר שהקב"ה מביא ורובנל שהוא צמח ממלכות בית דוד לבנות את בית המקדש: (ט) כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע ע"ל אבן אחת שבעה עינים. לפי שבתחלה כשבנו היסוד של בית המקדש ובטלו המלאכה, לפיכך חזר הקב"ה ואמר להם שירחיבו עכשיו את החומה שבעה פעמים יותר ממה שהיתה תחלה: הנני מפתח פתוחה. פתורנו אותה חיבה

רד"ק

ובאחיות מיתאי וגו':

(ח) שמע נא וגו' ורעיך. שאר הכהנים: כי אנשי מופת הבה. ראויים הם להעשות להם מופת על ידם. ורבותינו ז"ל (סנהדרין צג.) דרשו מאן נינהו אנשי מופת, אנשים שנעשה להם מופת, זהו חנניה מישאל ועזריה:

כי הנני מביא את עבדי צמח. פירשו בו זה זרובבל. וטעם מביא וכבר בא, רוצה לומר להגדיל עוד מעלתו, ותצמח גדולתו כצמח האדמה שהולך וגדל. וכן אמר עוד למטה (להלן ו יב) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה', וכן אמר חגי הנביא אקח זרובבל וגו' (חגי ב ג), כמו שפירשנו. ויש מפרשים כי צמח זה המלך המשיח. אמר אף על פי שזאת הישועה אני מביא לכם, עוד אביא לכם ישועה גדולה ממנה בזמן שאביא את עבדי צמח. ועוד דרשו בו (איכ"ר א טא) כי המשיח מנחם שמו ומנחם בנימטריא צמח, וכן חרגם יתנתן ית עבדי משיחא:

(ט) כי הנה האבן. הוא אבן הברזל שמיישרין בו הבנין. או פירוש האבן ששימו תחילה, ישימנה זרובבל לפני יהושע, כמו שכתוב למטה (להלן ד ו)

15

הבנין ההוא: הנני מפתח פתחה וכו'. המקום ברוך הוא בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם, רצה לומר הוא יתן כח ועזר על המלאכה: ומשתי וכו' ביום אחד. רצה לומר בפעם אחת אסיר עון הארץ

ספורנו

כדו למחות ולא מיחה: (ח) כי הנני מביא. ומי מכלכל לא יום בואו (מלאכי ג ב). וטעם כמו כן: (ט) כי האבן אשר נתתי. לפניך זכ ורובנל לסד הבית: ע"ל. כל: אבן.

מנחת שי

ג (ח) שמע נא. בעניא:

אבן עזרא

ח שמע נא. אתה. ראיתי מפרש כי הכהן הגדול (טג א ב) עז אל יהודק, לא אל יהושע, כי אמר ששמע צעניקף. ולא פירש נכון, כי לו הראיתי לו דברי המלאך ליהושע. הפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול: ורעיך. הם שאר הכהנים, שהם ראים לשנת לפניו כי הוא הכהן הגדול: כי אנשי מופת. ראויים הם שיעשה להם מופת: צמח. הוא ורובנל, כאשר יאמר (להלן ו יג) למח שמו, וסוף הפרשה (שם ד ט) מוכיח לפני זרובבל. ומפרשים רבים אמרו כי זה למח הוא המשיח, ונקרא זרובבל כי הוא מורעו, כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם (ישחאל א לה). גם אני עשיתי דרך דרש, כי למח בנימטריא מנחם, והוא בן עמיאל: ט כי זאת האבן היא אבן המשקולת, כאשר ירש עוד (להלן ד י) שמהיה זכ ורובנל נחמלו לסד הבית, וזה יהיה לפני יהושע. וכן פירוש הפסוק. האבן אשר נתתי זכ ורובנל לפני יהושע: ומשתי. הנה זאת המלה המפעלים היוצאים, כמלת עז שמתמלא על שנים דרכים, עז הוא צענמו, גם ועז אמר כמו והשיב (דברים ל ג), וככה לא משו מקרב הממנה (נמנני ד מד): ומשתי את עון הארץ. וטעם עון, העונש

והוציא האבן הראשה:

ע"ל אבן אחת שבעה עינים. על כל אבן ואבן יהיו שבעה עינים, רוצה לומר שמירות רבות מאת האל יחברך, מפני הצרים החושבים להשבית מלאכתם, ואלה הם שבעה עיני ה' שאמר למטה (להלן ד י):

ושבעה. הוא סך חשבון על הרוב אינו שבעה דוקא, וכן שבע כחטאיכם (ויקרא כו כא), שבע יפול צדיק וקם (משלי כו טו), והדומים. ואבי אדוני ז"ל פירש שבעה דוקא, והם יהושע עזרא זרובבל נחמיה ושלושה נביאים חגי זכריה ומלאכי. וחרגם יתנתן שבע עינין חזן ליה:

הנני מפתח פתוחה. כאלו היתה האבן קשורה כל הימים שבטלו המלאכה, ועתה יפתח אותה וישם אותה בבנין. ויתכן לפרשו מעיין ופתחה (עליהם) [עליין] פתוחי חותם (שמות כו לו), ולפי שהשלמת תכונת האבן היפה, הציורים והפרחים והכפתורים שצייצו בה בפתחה, אמר כן על דרך משל, כלומר הנני משלימם לבנין בכל תכונותיה:

ומשתי. פועל יוצא, לא משו (במדבר י מד) פועל עמד. וזה יהיה בזמן שהבטיחו הנביאים את

סימן רס"ו ס"ב, וכגון סילק ידו מן המילה אינו חוזר כשבת על ציצין שאינן מעכבין (שם), וכן ספק בן שבעה או בן שמונה אין מוהלין בשבת (שם ס"ח), ועוד הרבה דינים שמצות מילה קביעא וקיימא יותר בחול משבת, על כן ראוי להזכיר בכאן ענייני מילה.

יא. ויען כי מקום תפילין להזכיר אותם הוא מקום האמיתי בכאן במסכת חולין, ראוי להזכיר גם כן כאן ענין מוזה וציצית דמישך שייכי להרדי. כהא דאיתא פרק התכלת (מנחות מג ב), רבי אליעזר בן יעקב אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ובורעו ומוזהה בפתחו וציצית בבגדו מוכתח לו שלא יחטא שנאמר (קהלת ד, יב) 'והחוט המשלש לא במהרה ינתק', ואומר (תהלים לד, ח) 'חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם', עד כאן. והואיל ואתא המאמר לידי אבארהו. דקשה, מאי 'ואומר'. והכוונה היא, דאם לא הביא רק פסוק הראשון דהחוט המשולש וגו', יאמר האומר מנלן דחוט משולש קאי על אלו השלש תפילין ומוזהה וציצית, שמא קאי על פסח מצה ומרור או מצות אחרות, על זה מביא קרא ד'חונה מלאך ה' סביב' שאלו המצוות הם מסבבין, התפילין של יד מסבבין הורוע ושל הראש מסבבין הראש. וכן המוזהה שבפתח הבית מסבב את כל מה שבתוכו, וכשנועל פתח הבית או מסבב מכל ארבע רוחות וכל מה שבתוכו שמור. וכן הציצית שהם בארבע כנפות של מלבוש, והמלבוש מסבב הלבוש. והוצרך להביא גם כן פסוק ראשון ד'חוט המשולש', הוזהר אמינא דבחד מינייהו סגי ומנלן דמעכב אם אין שלשתן ביחד, על זה מביא 'והחוט המשולש', וכשבת שאין תפילין או שבת במקום תפילין, וקל להבין.

*** הגה"ה**

ואלו השלש, הם סביב של השלש השלימות הכולל הכל, דהיינו שלימות הממון ושלימות הגוף ושלימות הנפש, אשר עליהם אמרו רבותינו ז"ל (שם לג ב), 'יצא יעקב שלם' (בראשית לג, יב) שלם צופו שלם נממונו שלם נמורתו. התפילין הם לצוש הנפש והשכל, דהיינו תפילין של ראש על המוח מקום השכל, ועל יד נגד הלצ המצין. הציצית מסבבין את הגוף, והמוזהה שבפתח הבית המסבב את כל הנצרכה צרכת הבית ושומר כל אשר בו. ועל אלו שלש השלימות נאמר (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל ממדך'. הלצ חיות הגוף ואחר כך הזכיר הנפש ואחר כך הממון, ונשלם שלימות המדות האלה בקיום שלש מצות האלה שהם סובבין את האדם, והאדם הוא נמוכן. אחר זה הפסוק, אמר, (שם סג, ו-ט) 'והיו הדברים האלה וגו' ודברתם צעקת צעקתם וזכרתם דרך וזכרתם דרך וזכרתם דרך וזכרתם דרך על ידך והיו לטטפת צין עיניך וכתבתם על מזוזת ביתך וצבעריך'. הרי קדושות תפילין ומזוזות מעוררים על הכל, לציית הוא תשמישי קדושה, ואמר 'צעקתך, וזכרתך, וזכרתך', כי תנועת האדם נכלל בצרבעה אלו, דעל כל פנים או עומד או יושב או שוכב או קם. ואמר, דככל התנאים יהיו הדברים האלה על לבבך, הן ציינו זמן דהיינו צעקתך וזכרתך וזמן שציצית חזן קיימה, הן ציינו מקום ישיבה ציית או הליכה דרך, והסימן לאלה יונתני לך מהלכים צין העמידים' (זכריה ג, ז).

מהלכים הן צני אדם, שאינם נולדים בשלמות רק צריך להיות מהלך משלמות לשלמות, והמלאכים נקראים עומדים, שמתחילת

לידתן הם בשלימות האחרון עומדים נמעמדם. וסדר מדרגות האדם צעודו צייס צריך להיות יושב, רצה לומר, מיושב צעלו צענין שכלי, ואחר כך יוסף והולך, והוא 'זכרתך דרך', הוא דרך העולה ציית אל, לכך אמרו רבותינו ז"ל (נדרים סד ב) הנפטר ממי יאמר לו, לך לשלוש. רצה לומר, משלמות לשלמות, אצל הנפטר מהמת אומר, לך בשלוש, כי אז נשאר בשלמות ועומד בשלמות הזה. והוא 'צעקתך וזכרתך', צעקתך זהו הקצר ואז צקומך צין העומדים.

יב. ובקריאת שמע הזכרו שלש אלה, בפרשה ראשונה ושניה הזכר תפילין ומזוזה ואחר כך פרשת ציצית. ובשני פרשיות הראשונות אמר (דברים ו, ז) 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך'. כי הישיבה נאה בבית כמו שנאמר (תהלים פד, ה) 'אשרי יושבי ביתך', כלומר שראוי להיות יושב בארבע אמות של הלכה, לא ילך חוצה. גם יהיה יושב ומשמר כל תורת הבית, דהיינו התורה והמצות הנהגים בבית דבר יום ביומו, כל הלכות מאכלות אסורות ומותרות הנעשים בבית, וגם הלכות ביאה. וכבר נודע (גיטין נב א) רבי יוסי קרא לאשתו ביתו, וכל הנהגת הבית. וכבר דברתי מזה (בחלק א, שער האותיות) באות ק' קדושה. אחר כך אמר 'ובלכתך בדרך', בהיותו בדרך שיך הליכה ולא ישיבה, כי אדרבה צריך לילך בוריות לך לך כדי שישבו במהרה לביתו לעבודת השם יתברך, מכל מקום כלכתו בדרך אמר הפסוק (תהלים קט, א) 'אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה'', רצה לומר, הוא מאושר כשהוא תמים עם ה', אף בהיותו בדרך הממעט את השם והוא הולך בתורת ה', שלא נפרד מהתורה והמצות ואינו מיקל בשום איסור, כנהוג בהולכי דרכים, וגם תורתו ותפילתו מתקיימים, מי שזוכה לזה, אשריו. אחר כך הזכיר זמן שכיבה וזמן קימה, שהם הלילה והיום, הכוללים כל ההיקף ויהי ערב ויהי בוקר, ויהי ערב ויהי בוקר, חוזר הלילה, על כן באתי להזכיר קצת מחידושי דיני ציצית, ודיני תפילין, ודיני מזוזה, ודיני מילה, ודיני משא ומתן, ודיני ההולך בדרך, והיקף סדר הלילה והיום מששת ימי המעשה, באיזה סדר ומנהג ינהג האדם, אך סדר שבתות ימים טובים יתבארו במקומם.

יג. ענין הציצית. בפרק התכלת (מנחות מג ב), גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות, שנאמר (במדבר טו, לט) 'וראיכם אתו וזכרתם את כל מצות ה''. וזה לשון מור אורח חיים סימן כ"ד, אף על פי שאין אדם חייב לקנות מלית בת ארבע כנפות כדי שיתחייב בציצית, אלא דוקא אם רוצה להתכנסות במלית בת ארבע כנפות חייב להטיל בה ציצית, מכל מקום טוב ונכון לדיות כל אדם זהיר ורזין במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן מצוייץ שילבש אותו כל היום, כי עיקר מצוותה על זכירת המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך לכה. דוגמא לדבר, כאדם המזהיר לחבירו על ענין אחד שקושר קשר באזורו כדי שיזכור. ועל כן יש [בה] חמשה קשרים כנגד חמשה חומשי התורה, וארבע כנפים בכל צד שיפנה ויזכור, וגדול עונש המבטל עתה ממה שהיה [עונשו] בזמן שהיה תכלת מצוי שאז לא היתה מצויה כל כך ולא היה יכול כל אדם לחזור עליה מה שאין כן עתה, עכ"ל.

מדע. הלכות תשובה פרק ד ה

כדין דנמי שהדין חלו בשקול הדעת ויש לו רגלים לומר יפה דנמי וכיון שקבל השוהד לעולם לבו ודעתו מטיס לגד זכורו ולא לגד מוכחו : פ"ה ב על מ"ש רבינו אלא כל אדם ראוי להיות לדיק וכו' או הכס או סגל כהני הנאות סימא דאמרינן בפרק כל יד [ט"ז] דמלאך הממונה על הכריון לילה שמו וטעם הכסף וכו' או גבור או חלש או טעם

הן. א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל הוא. והוא מדמה שלא חטא ויאמר כלום אבלתי אלא ברשותו. ב) המשתמש בעבדו של עני שהעבד של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרישה ויאמר בלבו אינן חסרים והרי לא גזלתי אותו. ג) המסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה. והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו

טעם או חסם. הרי נסירות משמע שם דבר זה הוא בידו שמים. ואולי יש חלוק בין סגל לטעם וסגל הוא לענין יראה שמים. ומורי הר"ם תירץ דהכא ה"ס לאחז בחכמה או נסכלות והוא דפ' כל היד ר"ל לטעם לו לב הכס או לב טעם עד כאן לשון הרמ"ך. ומ"ש דסכל הוא לענין יראה שמים אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראה שמים ועוד דאין זה מקביל לחסם :

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. ה) והחושד בשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה : ה) ומחן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה : ו כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעבדין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא :

פרק המישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו : א) אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים מפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ב] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גזור עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא גזור על האדם להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאוונ אדם חי וגו'. והורו ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה וגו' : ג) ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפין האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבכם זה להם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גזור עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם : ד) אילו האל היה גזור על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבדדים מלבם המפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיטב דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לוֹזו ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפין והיה מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

סבור הוא שלא הסה שהדבר יש לו רגלים וכו'. כ"ל לנבאר לשון זה, וכבר שמעתי בו פירוט אחר ולוינו מחזור : ד המשתמש בעבדו של עני וכו'. מאי דקאמר עבדו של עני ולא של עשיר נאן רבינו הטעם מפני שהוא עבדו שאינו מחמיו מדמיו כלל : פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מנואר : ב כל אדם ראוי לו להיות לדיק רבינו או רשע כירבעם או חכם או סגל. מה שהקשה מההיא דמכסה נדה (דף ט"ז) דאמר פסה זו מה חכא עליה חכס או טעם וכו' כבר תירץ בעל ההגהות : ד לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל

שמקבל שוחד והסה את הדין אם היה יודע גדולי שראובן היה פטור לחם לשמעון מנה והוא חייבו לחם לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בחטובה שיחזיר לראובן המנה שכן שיפרע שלא כדין אבל מאחר שהטומד יעור עיני החמים הוא חושב כשלוקה שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הסה את הדין כלל אלא שלקח שוחד לחייב את האמת מפני שטעה בעיונו מהמס שהשוהד ונראה לו שהדין עם שמעון. ח"ש שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון וכיון שכן נראה לו שסא אמת ולך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הטיה זו כלומר זאת הטייה הדין אינו יודע עד היכן היה למי הסה את הדין ועד היכן כח ההטייה שטעה זה את הדין כלומר לכמה חסיה הסה הדין ולכמה לא הסה דזה טעה בעיונו של מי שהסה

הנהגות מייבונות

[6] חימה דבפירוש אמר ס' כל היד שמלאך המכונה על ההריון לילה שמו נוטל את הביטה כו' עד גבור או חלש או טעם או חכם כו' הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידו שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לשיש. ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראה שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ם תירץ לי מורי רבינו דפירוש לאחזו בהכסה או בסכלות ומה שפ"ב כל היד היינו לעשות לו לב הכס או טעם : ע"כ :

מגדל עוז

פ"ה רשות לכל האדם נטונה לו עד זה להס. סק לפי אדיהן (דף ע"ז) וכמה מקומות נבאמו ובמגדל (דף כ"ט) סק עומד ויושב הכל בידי שמים חזן מיראה שמים וכל זה שכתב

שנא דברים ל נצבים שנב

וּבְכָל־נִפְשֶׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: חמישי שלישי כשהן מחוברין ו נתת יהוה אלהיך את כל האלות האלה על־איביך ועל־שנאיך אשר רדפוה: ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את־כל־מצותיו אשר אנכי מצוה היום: והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך למטה כי ישוב יהוה לשוש עליך לשוב באשר־שש על־אבותיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו תכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אליהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך: ם

אונקלוס

ובכל נפשך ברדל חייך: ונתן אלהיך ית כל לטניא האלין על בעלי רבך ועל סנאך די רדפוה: ואת תשוב ותקבל במימרא דיי ותעבד ית כל פקודוהי די אנא מפקדה יומא דין: ויחרינה אלהיך בכל עובדי ידך בלרא דמעך ובקרא דבעירך ובקא דארעה לטבא ארי יתוב: למחרי עך לטב קמא די חדי על אבהתך: ארי תקבל במימרא דיי אלהיך למטר פקודוהי וקמוהי דכתיבין בספרא דאורייתא הדין ארי תשוב קדם: אלהיך בקל קבך

אור החיים

ויביאם אל הארץ אשר ירשו וגו', וכנגד שמירת מצות לא תעשה אמר ומל' את לבבך וגו', וידוע כי ערלת הל' הוא עשות רשע ולהצ' הרשע שלבו של אדם מחמדתו, וכנגדו אמר ומל' וגו' להצ' את ה' פירוש שחלבים האצ' אשר חיון כך התוכן בריאתך) בניעומו ידיות חיצת אלהיך, ויחד שכר לז' שיהפוך ה' כל הברות מעלינו על שגאנו כאומרנו ונתן וגו' על אויביך וגו', וכנגד קיום מצות עשה אמר ואתה תשוב וגו' ועשית את כל מצותיו הרי זה מצות עשה, ויחד להם שכר הקרבת

אור בהיר

לא שמירה ולא עשה. (ב) פי' אהבה היא אחת מהמדות אשר חיון התוכן ב' כל אדם, הרשעים מכניסים את בוראם על ידי המדות שחיון גם, להחזיק את האסור לנהוג, וליראה מפני מי שאין ליראה, וכן כולם, מה שאין כן האדוקים, וזה מעיקר עבודתו להפוך המדות כולם לעבודת ה' ב'יה, וזה פירושו כאן, כשימול ה' לבבו ליניש את מדת האהבה שבו בניעומו ידיות אלקינו, ומדה כנגד מדה כשם שהוא הפך מדותיו, יספוך ה' ג' כ' רומיו שהביא עליו ע' ב'טול לא תעשה יספוך אותם על שגאנו, וכן במצות עשה מדה

אונקלוס

ויתוב ובנשנה מכל עממיא די יבדנה: אלהיך לטמן: דאם יהי גלותך בספי שמיא מתמן יבנשנה: אלהיך ומתמן יבדנה: ויענה: אלהיך לארעא דיריתו אבהתך ותרתה ויטב לך ויסנה מאבהתך: ויעדי: אלהיך ית טפשות לבך וית טפשות לבך דבניך למרחם ית: אלהיך בקל קבך

שנא דברים ל נצבים שנא

העמים אשר הפיצה יהוה אלהיך שמה: אסיהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחה: והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה ותיטבך והרבה מאבתך: ומל יהוה אלהיך את־לבבך ואת־לבב זרעך לאהבה את־יהוה אלהיך בכל־לבבך

לקט בהיר רש"י

י"ס קצון גלויות ובקושי כאלו הוא עמנו לריד להיות בעמנו כביכול הלך למקום גלותם ללקטם אחד אחד, א"כ הרי הוא בעמנו ש, משא"כ והשיב יכול להיות ע"י אחרים שליחים וע"י גזירתו ורצונו: ד) וכחז הש"ח על גלות צבל נאמרה נצחה זו ע"ל, וזה אינו דכתיב שם והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וצאו האצדים בארץ, אשור והגדלים בארץ, מנרים והשמחו לה' בזה הקדש בירושלים: ה) רצונו לומר דרך השני הזה וכל להעמיס גם בגלויות שאר האומות כמו עמון ומואב שכל קיצוץ גלויות קשה מאד, אבל דרך הראשון

אור החיים

שמה, וכאלו אמר כאשר הדיחך ה' בכל הגוים, וטעם שדבר הכתוב בדרך זה, להיות שימלא המסיה טענה לסחור הוכחת הגלויות באומרם כי הלא כמה וכמה מהאומות שיקרה להם כזה שיגלו מעל אדמתם, לזה אמר בכל הגוים כי אין גלות כגלות ישראל אשר נתפזרו בארבע רוחות העולם, והוא אומרם בכל הגוים אשר הדיחך ה' שמה: ב. ושבתי עד ה' אלהיך. אומרם ושבתי ולא הספיק כמה שאמר והשבות אל לבבך, לפי מה שפירשתי כי והשבות אל לבבך וגו' הוא טענת הנלחן ללבו הטועה וזה לענין להכיר כי לא טוב עשהי, והתשובה לפני ה' להטיב דרכיו הוא מאמר ושבתי עד:

אור בהיר

אזל גוי אחד, זה סימן על השגחה פרטית חן לדרך הטעם. (ז) והוא התרעה ועיצת הטעם, והתשובה היא הקבלה על הבה. (ח) חייבת שנותן חן לו פשע לכאורה, שהי"ל ושב ה' אותך, וגם למה כפל ושב וקבץ. (ט) שהוא הס"מ. (ע) ולא אמר ושב וקבץ את שנותך, אלא וקבץ.

בעצמו, כי מגיע להשם יתברך תענוג בהשפעתו לנו, ומשום הכי המשפט נוגע כביכול להשם יתברך עצמו.

ובזה יבואר מה שכתוב בספר רזיא"ל (ע"י פרקי היכלות פכ"ד מתני' ה) כי השם יתברך נקרא 'מלך עלוב', כביכול לשון בושה. ויבואר על דרך משל, אם חכם גדול בא לשאול עצה אם יעשה דבר זה או לא, ויעצו אותו שלא יעשה, והחכם לא חש לעצתם ועשה הדבר, וכשעשה הדבר חס ושלום לא עלה כהוגן, ונגמר הדבר חס ושלום כעצת היועצים, אז חס ושלום החכם ההוא מתבייש. כן השם יתברך כשעלה ברצונו לברוא האדם אמר 'עשה אדם' (בראשית א, כו), שנמלך במלאכי מעלה אם לברוא האדם, והמלאכים אמרו 'מה

עליו מימינו ומשמאלו'. אבל 'להתיצב על יהוה', בהאי קרא אשכנחא רחמימותא דקודשא בריך הוא עלייהו דישאל, בגין דהני שליחן דאינון ממנון לאשגחא על עובדין רבני נשא, אזלין ושאיין, ונטלין אינון עובדין כלהו, וביומא דקאי דינא למיקם למידן עלמא אתעבידו קטיגורין למיקם עלייהו רבני נשא. ותא חזי, מכל עמי דעלמא לא קיימיין לאשגחא בעובדיהון בר בישאל בלחודייהו, בגין דאלין בנין לקודשא בריך הוא. וכד לא אשתכחו עובדין דישאל כדקא יאות, כביכול אינון ממנון שליחן כד בעאן לקיימא על אינון עובדין דישאל, 'על יהוה' ודאי קיימין, דהא כד ישראל עבדין דלא כשרן כביכול מתישין חילא דקודשא בריך הוא, וכד עבדין עובדין דכשרן ייבין תוקפא וחילא לקודשא בריך הוא, ועל דא כתיב 'תנו עו לאלהים', כמה בעובדין דכשרן. ועל דא בההוא יומא כלהו רברבן ממנון אתכנשו 'על יהוה', על יהוה ודאי, דהא כיון דעל ישראל אתכנשו - עליה אתכנשו. ע"כ. ז. ע"י סנהדרין לח, ב: אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם רצונכם 'עשה אדם בצלמנו', אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו, אמר להן כך וכך מעשיו, אמרו לפניו רבש"ע 'מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו', הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם. וכן כת שניה. כת שלישית אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה. ע"כ. ח. וע"ע בס' תומר דבורה להרמ"ק פ"א: ראשית חכמה שער היראה פ"י. וראה בית לוי כאן. ט. ז"ל הגמרא שם: 'באחד בחשורי ראש השנה לשנים', למאי הלכתא כו', רב נחמן בר יצחק אמר לדין, דכתיב 'מראשית השנה ועד אחרית שנה', מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא, דכתיב 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו', איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב 'כי חק לישאל הוא משפט לאלהי יעקב'. ע"כ. י. ביצה טז, א: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים כו', אמר רבי אבהו מאי קראה, 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו', איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב 'כי חק לישאל הוא משפט לאלהי יעקב'. מאי משמע דהאי חק לישאל דמזוני הוא, דכתיב 'ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה', מר זוטרא אמר

עליו מימינו ומשמאלו. אבל 'להתיצב על יהוה', בהאי קרא אשכנחא רחמימותא דקודשא בריך הוא עלייהו דישאל, בגין דהני שליחן דאינון ממנון לאשגחא על עובדין רבני נשא, אזלין ושאיין, ונטלין אינון עובדין כלהו, וביומא דקאי דינא למיקם למידן עלמא אתעבידו קטיגורין למיקם עלייהו רבני נשא. ותא חזי, מכל עמי דעלמא לא קיימיין לאשגחא בעובדיהון בר בישאל בלחודייהו, בגין דאלין בנין לקודשא בריך הוא. וכד לא אשתכחו עובדין דישאל כדקא יאות, כביכול אינון ממנון שליחן כד בעאן לקיימא על אינון עובדין דישאל, 'על יהוה' ודאי קיימין, דהא כד ישראל עבדין עובדין דלא כשרן כביכול מתישין חילא דקודשא בריך הוא, וכד עבדין עובדין דכשרן ייבין תוקפא וחילא לקודשא בריך הוא, ועל דא כתיב 'תנו עו לאלהים', כמה בעובדין דכשרן. ועל דא בההוא יומא כלהו רברבן ממנון אתכנשו 'על יהוה', על יהוה ודאי, דהא כיון דעל ישראל אתכנשו - עליה אתכנשו. ע"כ. ז. ע"י סנהדרין לח, ב: אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם רצונכם 'עשה אדם בצלמנו', אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו, אמר להן כך וכך מעשיו, אמרו לפניו רבש"ע 'מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו', הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם. וכן כת שניה. כת שלישית אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה. ע"כ. ח. וע"ע בס' תומר דבורה להרמ"ק פ"א: ראשית חכמה שער היראה פ"י. וראה בית לוי כאן. ט. ז"ל הגמרא שם: 'באחד בחשורי ראש השנה לשנים', למאי הלכתא כו', רב נחמן בר יצחק אמר לדין, דכתיב 'מראשית השנה ועד אחרית שנה', מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא, דכתיב 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו', איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב 'כי חק לישאל הוא משפט לאלהי יעקב'. ע"כ. י. ביצה טז, א: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים כו', אמר רבי אבהו מאי קראה, 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו', איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב 'כי חק לישאל הוא משפט לאלהי יעקב'. מאי משמע דהאי חק לישאל דמזוני הוא, דכתיב 'ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה', מר זוטרא אמר

מתרין הכתוב 'משפט לאלהי יעקב', כלומר מה שרוצים לשפוט את ישראל אם ליתן להם פרנסה, המשפט אינו לישאל, רק המשפט הוא לאלהי יעקב, כביכול המשפט לאלהים הוא, וכמאמר הזוהר 'עליו' דייקא כו', וכיון שהדבר כן ממילא נסתמו פי כל המקטרגים וכל המסטינינים מעמו ישראל, כי לא להם המשפט, רק הדבר נוגע להבורא ברוך הוא, ואז חיל ורעדה יאחזון לפתוח פיהם, כי אז יעשן אף ה' ויתחיל לשפוט אותם, שאף שהם מלאכים קדושים לא יזכו בעיניו, כמאמר הכתוב (איוב טו, טו; שם כה, ה) הן צבא השמים 'לא זכו בעיניו'.

וזה כוונת הכתוב (נוסח ערבית ליל יום הכיפורים, ע"פ תהלים קמג, ב) 'אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חיי', 'עמנו' דייקא, כי השם יתברך כביכול נידון גם כן עמנו. והיינו גם כן 'כי לא יצדק לפניך כל חיי', היינו המלאכים הנקראים 'כל חיי' (ע"י ד"ר ת, ב) 'א', כי בני אדם הם מורכבים מחיים ומיתה, והמלאכים נקראים כל חיי.

וזה מאמר התנא 'ובטוב העולם נידון', רצה לומר כשהשם יתברך רוצה

להשפיע טוב על העולם, נידון כביכול השם יתברך בעצמו עמהם, אם ליתן להם השפעה זאת ויקבל השם יתברך תענוג ונחת מזה, ותיבת 'עידון' לשון יחיד ולשון זכר קאי על השם יתברך, כי אליו נוגע הדבר, ולכך כאשר השם יתברך רוצה להשפיע לנו רב טוב וברכות, אינו מביט בנו אם אנו ראוים אם לאו חס ושלום, כי רצונו וחפצו להשפיע לנו, ואין טעם ברצון², לא כן באומות העולם כשמשפיע להם מביט במעשיהם אם ראוי.

וזהו 'והותירך ה' אלהיך לטובה', דהיינו כשישפיע לך טובה וברכה יותיר אותך ואת מעשיך, כי לא יביט בך כלל לראות במעשיך ובזכותיך, רק ישפיע לך מחמת רצונו הטוב, וזהו לשון 'והותירך'. ועל זה מסיים קרא ומפרש מחמת איזה דבר יעשה לך השם יתברך כן, על זה קאמר 'כי ישור ה' לישוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך', דהיינו כדי שיקבל חדוה וגילה מחמת קבלתינו מאתו הטובה, אמן:

אן יבואר לשון והותירך. כלומר אפילו מה שיקבל טובות מאת השם יתברך

מהכא 'הטריפני לחם חקי'. ע"כ. יא. וע"י עבודת ישראל פ' עקב ד"ה ארץ אשר: כדכתיב (איוב יב, י) 'אשר בידו נפש כל חיי', כי המלאכים נקראים 'כל חיי', שחיים בכללותם ואין בהם העדר ועייפות. ע"כ. יב. ע"י עבודת ישראל פ' ואתחנן ד"ה היום: כי המלאך נקרא 'חיי' על שם שכולו חיים, וכמו שאמר אדומ"ר זלה"ה 'אל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חיי' (תהלים קמג, ב), פירוש כי אפילו המלאך שנקרא 'כל חיי', שכולו חיים ואין לו העדר ומיתה, אם תבא עמו במשפט לא יצדק לפניך, ואם כן 'אל תבא במשפט את עבדך', דרי גיא עפר ורמה. עכ"ל. ע"כ. וע"י תולדות אהרן ליקוטים ד"ה בורא נפשות: ושמעתי מאדמו"ר הרב הגאון הקדוש זלה"ה שאמר בשם רבו הרב המגיד הקדוש והטהור הגאון מ"ה דוב בער זלה"ה, על פסוק 'אשר בידו נפש כל חיי ורוח כל בשר איש', שהוא כפל לשון, ואמר כך, שאדם נקרא 'חיי', והמלאך נקרא 'כל חיי', לפי שבכל הדברים שברא הבורא יש פנימיות וחיצוניות אפילו במלאך, רק שבמלאך אפילו חלק החיצוניות הוא רוחניות לכך נקרא 'כל חיי', אבל אדם חלק החיצוניות שבו הוא ארציות נקרא 'חיי' לבד. וזה הוא 'אשר בידו נפש כל חיי' אלו המלאכים, 'ורוח כל בשר איש' הוא אדם, ש'איש' הוא חלק החי, עד כאן. ע"כ. יג. מקור הביטוי 'ואין טעם ברצון', ע"י ס' הפרס להרמ"ק שער

טובות עולם הזה, לא ינוכה לנו מזה לעולם הבא, כי טובות עולם הזה מה שמשפיע עלינו יש לו כביכול נחת וחדוה י'. וזה לשון 'והותירך', כלומר שלא ינוכה לך מזכותך מחמת קבלת טובות

העולם הזה, רק שטובות עולם הזה יתן לך יתר על שכרך, וכל זכותיך יותיר לך להעולם הבא, כי השם יתברך יש לו תענוג כשמשפיע עלינו טובה בעולם הזה, וזהו 'כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב', אמן: L

הפטרת נצבים

חסדיו ה' אזכיר תהלות ה' וכו', ורב טוב לבית ישראל (כו') אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו (ישעיה סג, ז). נראה, כי הנה בימים נוראים עיקר מבוקשתו של אדם מאת הבורא יתברך יהיה בעבור שהבורא יתברך מצד טובו וחסדו חפץ להשפיע לעמו ישראל, ולא מצד זכותו שיש לו, אלא יעשה עצמו כעני ורש, כמאמר חכמינו ז"ל כל שנה שרשין בתחלתה כו' א. כי עיקר לעמוד כעני בפתח, ויחשוב שלרש אין כל זכות ולא מעשים טובים. והחילוק שיש בין זה שעומד לבקש מאת הבורא מחמת גודל חסדו, ובין זה שעומד לבקש מצד זכותיו, כי זה שעומד מצד זכותיו יש ערך וסוף לבקשתו, כי כפי זכותיו אשר יש בידו כך ישפיע עליו הבורא יתברך, מה שאין כן כשמבקש מהבורא מצד חסדו אין להטובה

הוא ערך וסוף, כי אין ערך לחסדיו ואין ערך להשפעתו. וזה כוונת הפסוק ורב טוב לבית ישראל, אימתי הוא רב טוב, דהיינו שאין לה קצבה להשפעה, אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו.

וזהו גם כן כוונת הפסוק (תהלים פא, יא) 'אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו', דהיינו שתבקש הרבה מאוד, בעבור שהבקשה יהיה עבור חסדי הבורא שאין לה ערך וקצבה.

וזהו פירוש מאמר חכמינו ז"ל (יומא כט, א) למה נמשלו צדיקים כאילה, מה אילה כל זמן שמגדלת קרנותיה מתפצלות, כן צדיקים כל זמן שמרבים בתפלה, תפילתם נשמעת, דהיינו שמרבים בתפלה, פירוש שמבקשים שישפיע להם הבורא יתברך הרבה, עבור ענותנותן של

הספירות פ"; עקידת יצחק שער סז. יד. ראה כעין זה בס' מלא העומר מהגאון מהרא"ל צינץ קהלת פ"ב כד-כה: כי פעמים שהצדיק משפיעין לו טובה גם בעולם הזה, אך אם אין הצדיק חפץ בכך, ומסתפק במיעוט, אך הוא יתברך חפץ ליתן לו עושר עולם הזה גם כן כו'. ומשל למי שבא לבית עשיר, והוא ביקש ממנו שיאכל למעדנים, והאורח לא חפץ עד שהפציר בו ונתרצה, ודאי שאין דרך שהעשיר ישית עליו לשלם דמי אכילה, כי לא ביקש זאת מידו. כמו כן הצדיק, שאינו חפץ בתענוגות בני אדם, והוא יתברך משפיע לו שפע ברכה והצלחה, לא ינוכה לו משכרו לעולם הבא. ע"כ.

א. ר"ה טז, ב: ואמר רבי יצחק, כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה, שנאמר 'מראשית השנה - מרשית כתיב, ועד אחרית' - סופה שיש לה אחרית. ופירש"י: 'שרשה בתחלתה', שישראל עושין עצמן

הצדיקים שעיקר בקשתם עבור חסדי הבורא, ולהכי מבקשין הרבה טובות, כי חסדי הבורא אין להם ערך ואין מבקשים בזכותם.

ועל בחינה זו אמר גם כן הרב הקדוש מורינו מנחם מענדיל מבאר 'נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה' (פיוט 'מה ידירות'), דהיינו שאם תחפץ לבקש מאת הבורא ברוך הוא עבור חסדיו ולא מצד זכותיך, רק תעשה עצמך כאילו אין כן זכות כלל, דהיינו 'נחלת יעקב' תרצה לירש, דהיינו שתבקש מהבורא ברוך הוא מצד רחמיו ולא מצד זכותיך, אז תירש 'נחלה בלי מצרים' שלא יהיה שיעור וערך, כי חסדי הבורא אין לו שיעור.

ובדרך משל נראה לבאר, למלך שנתן מתנה לשני עבדיו בשוה, אך מצד המקבלים היה שני בחינות, אחד החשיב את המתנה בעצמה מחמת חשיבותה, ואחד החשיב את המתנה שמחמת המתנה נראה ומוכח שהמלך אוהבו מחמת שנתן לו מתנה כזו. והנה

החילוק שבין שני הבחינות, דהבחינה הא' יש לה קץ וסוף להמתנה לפי גודל ערכה, אך הבחינה הב' אין לה קץ, כיון שאין רואה אל המתנה, אך לאהבת המלך, ואהבת המלך אין לה שיעור וערך לכל דבר שיצטרך. וזה כוונת הכתוב ורב טוב לבית ישראל, כי הם אינם ראוים, רק 'אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו', ורוב רחמיו וחסדיו אין לה שיעור וערך. וזהו 'ורב טוב וכו'.

וזהו הפירוש 'מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים' (שיר השירים ז, ז), כי זה שאינו מחשב רק המתנה, אז אין לו רק תענוג אחד שנתן לו המתנה, וזה שעיקר החשיבות שלו רק אהבת המלך, שמכח המתנה נראה אהבת המלך עליו, אז יש לו שני תענוגים. א', מה שנראה מהמתנה אהבת המלך עליו וזה הוא עיקר, וגם מהמתנה יש לו גם כן תענוג. וזהו 'מה יפית' כלומר זה יפה, 'ומה נעמת' זה נעים, כשיש לו מאהבת השם יתברך עליו 'בתענוגים', שני תענוגים:

פרשת וילך

וילך משה וידבר את כל הדברים האלה (שבת כד, ב ועוד), ופעמים 'העובר' לפני התיבה (ברכות לד, א ועוד), כי הצדיק בשעה שמתפלל לפני השם יתברך צריך לדבק

רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר 'תחנונים ידבר רש'. ע"כ. ב. עי' תולדות יעקב יוסף פ' וארא אות ג: מי שאין לו זכיות כלל ומבקש מצד החסד, שיוצא למעלה ממדרגת הדין והטבע מספר 'אלהים' שהוא מדת הדין, לזה נותנין מצד החסד בלי קצבה, ויש שמבקש מצד הדין מאחר שאני עובר ה' שלמתי שיעור גמרא ותוס' וכאלה ראוי לקבל שכר, נותנין מצד הדקדוק מה שראוי להנתן לו ולא יותר כו'. וכמו ששמעתי בשם המגיד מו' מנחם, 'נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה וכו'. ודפח"ח. ע"כ.

לעשות תשובה לשם שמים!

מה משמעות הגעתה של התשובה "עד כסא הכבוד"?

רבינו חננאל מפרש: "אפילו הגיעה חטאתו עד כסא הכבוד - התשובה מכפרת."

הראב"ד ב"דרשת הראב"ד", מפרש: "כלומר שנשמתו תהא גנוזה תחת כסא הכבוד, נמצא שהיא במחיצת הצדיקים גמורים."

ואילו רבי עובדיה ספורנו מפרש: "עד ה' אֵלֹקֵיךְ - שכוונת התשובה תהיה לשם השם."

רבינו חננאל - יומא פוי; "דרשת הראב"ד (לונדון תשס"ו) - עמוד כג; ספורנו - לפנינו

קבלת שכר על מצוה - אף היא מצוה!

"והותרך ה' אֵלֹקֵיךְ בכל מעשה ידך" (ג, ט)

76

על פי ביאור של הצדיק בעל "קדושת לוי" בפסוק זה, נאמר הסבר נפלא בדברי הר"ן לגבי חיוב נשים בברכת המצוות.

כך לשון ה"קדושת לוי": "והותרך - כלומר: אפילו מה שיקבל טובות מאת השם יתברך, טובות עולם הזה, לא ינוכה לנו מזה לעולם הבא, כי טובות העולם הזה שמשפיע עלינו, יש לו כביכול נחת וחדוה, וזו לשון "והותרך", כלומר: שלא ינוכה לך מזכויותיך מחמת קבלת טובות העולם הזה, רק שטובות העולם הזה יתן לך יתר על שכרך, וכל זכויותיך יותיר לך לעולם הבא, כי השם יתברך יש לו תענוג כשמשפיע עלינו טובה בעולם הזה, וזו "כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב", אמן.

מעין זה ובתוספת נופך, כתב ה"קדושת לוי" בפרשת יתרו, וזה לשונו: "כשמשלם השם יתברך שכר טוב עבור מצוה, אינו מחסר המצוה, אלא אדרבה, נעשית המצוה יותר גדולה, כי השם יתברך מתענג בזה שמשפיע שפע, ונמצא מה שגורם שמשפיע - נעשה מצוה גדולה יותר וכו'".

בדומה לכך, פירש הגאון רבי פנחס הורביץ, בעל ה"הפלאה" (בספרו "פנים

←

הוא מקדים את מה שאמר הרב הקדוש מאפטא: "על מצוה שכמה אנשים מקיימים - אנו עושים עוד תשובה". וכוונתו היא, שהצדיק אינו מסתפק בעשיית המצוה בלבד, אלא גם עושה תשובה על מה שלא קיים את המצוה בכוונות ויחודים שיש בכל מצוה, ותמיד הוא עולה במדריגה ומתעמק בפנימיות המצוה ורואה שעדיין לא עשאה בשלימות גמורה, ועל זה הוא עושה תשובה.

לאור זאת, אמר האדמו"ר מבעלזא, נוכל לומר שממה שנאמר כאן "ושבת עד ה' אֵלֹקֵיךְ" לא היה אפשר להוכיח שכאשר אדם שב בתשובה על עבירות שעשה הרי תשובתו מגיעה עד כסא הכבוד, כי אפשר שהפסוק מתייחס למי שעושה תשובה על מצוה שקיים שלא בכוונה הרצויה והיחודים הראויים. רק מהפסוק בהושע, שבו נאמר "שובה ישראל עד ה' אֵלֹקֵיךְ כי כשלת בעוונך", יש ראייה שגם מי ששב מעבירה שעשה - מגיעה תשובתו עד כסא הכבוד!

והאדמו"ר מבעלזא מביא ראייה שהפסוק שלפנינו מתייחס לצדיקים העושים תשובה מפני שחושבים שלא קיימו את המצוות בכוונה הראויה - מדברי התרגום יונתן על אתר, וכך לשונו: "טוביכון דצדיקיא מרי תתובא (כלומר: בעלי תשובה) דכד תחובון ותתובין (כאשר יעשו תשובה) מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא דה' אֵלֹקֵיךְ (תשובתכם תגיע עד כסא הכבוד של ה' אֵלֹקֵיכם) וכו' - הרי מפורש בדבריו שמדובר בתשובה שעושים צדיקים!

ויונתן בן עוזיאל - הוסיף האדמו"ר מבעלזא - למד זאת מן הפסוק עצמו! וכך יתבאר הפסוק: "ושבת עד ה' אֵלֹקֵיךְ ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך", כלומר: מעתה תקיים את המצוות בכל לבבך ובכל נפשך, הרי שמדובר במי שגם קודם קיים את המצוות, אך לא בכל ליבו ובכל נפשו!

מן הראוי להוסיף, כי מעין זה אמר גם אביו, האדמו"ר רבי יהושע מבעלזא, על הפסוק: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", ולכאורה יש לתמוה: כיוון שכבר נתכפרו על כל חטאיכם, לשם מה חזר ואמר "לפני ה' תטהרו"?

אלא - בתחילה אמר הכתוב שעל האדם להיטהר מכל חטאיו, אך לאחר מכן צריך הוא טהרה נוספת בבואו "לפני ה'", וזו טהרה על קיום המצוות שלא בכוונה הראויה!

על פי כתב ידו של רבי אברהם נאטעסמאן, בעל "פנים מסבירות" - הובא בקובץ התורני "ישורון", ניסן תשס"ב

ורמזו יסוד זה בפסוק שלפנינו: "בפיך ובלבבך לעשותו" - אפילו כאשר אתה אוכל בפיך, הרי "בלבבך", במחשבת ליבך לשם שמים, לעשותו לדבר מצוה.

על פי יסוד זה, הסביר הגאון רבי צבי מליסקא, בעל "הישר והטוב", בטוב טעם את מה שאמר רב יוסף (פסחים סח:): לגבי חג השבועות: "אי לאו ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" (=אי לאו ההוא יומא - שלמדתי תורה ונתרוממתי, הרי אנשים הרבה בשוק ששם יוסף, ומה בניי לבינם - רש"י)

ומתפללים המפרשים: כיצד זה עומד רב יוסף, שאמרו עליו חז"ל (בסוף מסכת סוטה) שהיה גדול במידת הענוה, ומתפאר שהודות ללימוד התורה הוא נעלה ומרומם יותר מכל אותם אנשים ששם יוסף בשוק? היתכן?

אולם על פי היסוד האמור, שאף שעושה את אותן פעולות ומעשים שעושה כל אדם פשוט, כיון שעוסק בתורה נחשבות פעולות אלו לעבודת ה' - מובנת כוונת רב יוסף: "אי לאו ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" - שהרי גם אני אוכל ושותה, ומכל מקום יהיה לי על זה שכר גדול...

ספר "הישר והטוב"

עוד בענין זה: עיין בדבריו הנוקבים של הט"ז [אברך העוזר סימן כה ס"ק א'], מה שכתב לגבי שינת תלמידי חכמים כדי שיהיה להם כח החזק וזריזות לב לעסוק (בתורה)

אל תעלו לשמים, אבל תשאפו לכך!

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר הים היא" (ג. יא"ב יג)

"שאם בשמים היא - אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה" (עירובין נה.)

מאמר חז"ל זה אומר דרשני, כי אמנם לעבור מעבר לים יכול האדם, אבל איך נעלה השמימה? וכי יתכן שהקב"ה יטיל עלינו דבר שאינו אפשרי, והלא הפסוק צווח ואומר (משלי ג, יז): "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", ואמרו חז"ל: אין הקב"ה בא בטרוניה על בריותיו?

אולם - אמר הגאון רבי מרדכי יהודה ליב זק"ש, רבה של שכונת "זכרון משה"

יפות"), את דברי המשנה (אבות ד, ב): "שכר מצוה - מצוה", דהיינו: בכל מצוה, חוץ מהמצוה שמקיים בעצם עשייתו את דבר ה', הרי גם קבלת השכר על המצוה יש גם לה שם מצוה, כי גם היא קיום רצון הבורא יתברך, שרוצה להיטיב עם בריותיו, ואם כן שכר המצוה שהוא מקבל - היא עצמה מצוה.

כך מצינו גם ב"רוח חיים" להגאון רבי חיים מוואלז'ין (על מסכת אבות א, ג), שהעובד על מנת שלהקב"ה תהיה נחת רוח בזה שיוכל לתת לנו שכר, אין זה נחשב על מנת לקבל פרס, ואדרבה, זו עבודה מעולה, יעויין שם.

והנה, הר"ן בקידושין (פרק א', עמ' יג מדפי הר"ף) כותב בעניין שיטת רבינו רתם, הסובר שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, וזה לשון הר"ן: "ואף על פי שנדחו ראיותיו של רבינו תם ז"ל, הסכימו האחרונים לדעתו דמברכות כיוון שנוטלות שכר, דכיון דאמר ר' יוסי בר חנינא 'גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה', מדקאמר 'גדול' משמע שאע"פ שאינו מצווה, שכר הוא נוטל, וכיוון שבכלל המצוות הן - מברכות. וכי תימא: והאיך מברכות 'וציונו', והרי לא נצטוו? איכא למימר דכיון דאנשים נצטוו ואינהו נמי שייכי במצוה, שהרי נוטלות עליה שכר, שפיר מציין למימר 'וציונו', עד כאן לשונו.

והדברים טעונים ביאור, לכאורה: איך מה שנוטלות שכר גורם שיוכלו הנשים לומר "וציונו", והלא ציווי אין כאן - אף אם שכר יש כאן?

ואולם - אמר הגאון רבי אברהם ווינפילד, בעל שו"ת "לב אברהם" - מאחר ומדברי ה"קדושת לוי" וה"הפלאה" למדנו שכאשר האדם מקבל שכר על מצוה שעשה, הרי קבלת השכר כשלעצמה היא גם כן מצוה, אם כן נפלאים דברי הר"ן, שמכיוון שהנשים מקבלות שכר - הרי יכולות הן לברך בלשון "וציונו"!

ר"ן - קידושין: "קדושת לוי" - נצבים; "חכמי לב" - חולין, מכות (עמוד 502)

בפיך ובלבבך לעשות כל מעשה - לדבר מצוה!

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" (ג. יא"ד)

כתבו בעלי המוסר שאם האדם הולך בדרך התורה, אזי מקיים מצות הבורא בכל דבר שעושה, אפילו באכילה ובשינה, שהרי כל כוונתו לעבוד את השם יתברך,